

**TIETOA JA TOIVOA – YLIVELKAANTUNEIDEN LAPSIPERHEIDEN
VANHEMPIEN KUVAUKSIA SAADUSTA TUESTA JA TUEN TARPEISTA**

Jasmin Luomavuori, Jenni Rauma, Mikko Rosenberg & Heidi Vesanen

Helsingin yliopisto

Sosiaalitieteiden maisteriohjelma, Sosiaalityö

Käytäntötutkimus

Tutkimusraportti

Helmikuu 2023

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
2 Keskeiset käsitteet ja aiempi tutkimus	2
2.1 Velka ja ylivelkaantuminen yhteiskunnallisina ilmiöinä.....	2
2.2 Lapsiperheiden ylivelkaantuminen ja lapsiperheköyhyys	4
2.3 Taloudellinen toimintakyky.....	7
2. 4 Ylivelkaantuneiden hyvinvoinnin tukeminen.....	8
3 Tutkimuksen toteutus.....	11
3.1 Tutkimuksen toimintaympäristö ja tausta.....	11
3.2 Tutkimuskysymykset.....	11
3.3 Tutkimusaineisto.....	12
3.4 Aineiston analysointi.....	14
3.5 Tutkimusetiikka.....	16
3.6 Tutkimus käytäntötutkimuksena	18
4 Tulokset.....	20
4.1 Ylivelkaantuneiden vanhempien kuvauksia saadusta tuesta	20
4.1.1 Taloudellinen tuki	20
4.1.2 Tiedollinen tuki	22
4.1.3 Kohtaava vuorovaikutus	23
4.1.4 Sosiaalinen tuki	25
4.2 Ylivelkaantuneiden vanhempien kuvauksia siitä, millaista tukea olisi kaivattu	27
4.2.1 Taloudellisen toimintakyvyn tuen puute	27
4.2.2 Haasteet ylivelkaantuneiden perheiden taloudellisessa toimintaympäristössä	28
4.2.3 Tarve tulla kohdatuksi.....	30
4.2.4 Talousongelmiin liittyvän häpeän vähentäminen.....	31
5 Yhteenveto.....	32
5.1 Johtopäätökset ja pohdinta	32
5.2 Tutkimuksen hyödynnettävyys, rajoitukset ja jatkotutkimusideat.....	37
Lähteet	40

1 Johdanto

Ylivelkaantuminen on kasvava yhteiskunnallinen ongelma. Se horjuttaa laaja-alaisesti lapsiperheiden hyvinvointia niin psyykkisellä, sosiaalisella, fyysisellä kuin taloudellisella tasolla ja koettelee ihmisten arkea. (Zechner, 2019a; Hiilamo, 2018; Hiilamo, 2021.)

Aiemmissä tutkimuksissa on saatu runsaasti näyttöä esimerkiksi velkaantumisen ja mielenterveysongelmien välisestä yhteydestä (Richardson, Elliot & Roberts, 2013).

Tutkimuksissa on myös havaittu vanhempien velkaantumisen heikentävän perheiden lasten mielenterveyttä (Berger & Houle, 2016).

Perheen toimeentulo-ongelmia voidaan pitää koko perhettä kuormittavana asiana, joka heijastuu lasten ja vanhempien hyvinvointiin heidän jokapäiväisessä elämässään.

Toimeentulo-ongelmien aiheuttaman kuormituksen tiedetään heikentävän vanhempien omaa hyvinvointia, mutta se voi vaikuttaa myös vanhemmuuteen ja sitä kautta lasten hyvinvointiin. (Salmi, 2020, luku 2.) Riittävän varallisuuden voidaan ajatella esimerkiksi luovan pohjaa vanhemmuudelle ja vaikuttavan siten tapaan olla lasten kanssa (Stewart, 2016, s. 95–96).

Tämän lisäksi toimeentulo-ongelmilla on helposti taipumuksena kasautua ja periytyä sukupolvelta toiselle (esim. Salmi, 2020, luku 2). Perheen tulotason periytyminen onkin havaittu olevan kaikkein voimakkainta yhteiskunnan ääripäissä olevien pieni- ja suurituloisten keskuudessa (Saari, Eskelinen & Björklund, 2020, luku 3). Lasten köyhyys- tai syrjäytymisriski määrittyy vanhempien kautta, joten lasten auttaminen edellyttää usein sitä, että heidän vanhempiaan autetaan nousemaan pois toimeentulo-ongelmista (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2022, s. 17).

Tässä käytäntötutkimuksessa tarkastelemme ylivelkaantuneiden ja maksuvaikeuksia kohdanneiden lapsiperheiden vanhempien kokemuksia saadusta ja vaillinaisesta tuesta. Tutkimuksen avulla voidaan saada arvokasta tietoa siitä, millaisesta tuesta ja avusta ylivelkaantuneet ja maksuvaikeuksia kohdanneet vanhemmat ovat kokeneet hyötyneensä sekä siitä, millaista apua he olisivat vielä kaivanneet. Jotta ylivelkaantumisesta johtuviin hyvinvoinnin haasteisiin voidaan vastata, tarvitaan palveluiden kehittämisen ja poliittisen päätöksenteon tueksi myös tutkimustietoa.

Lapsiperheiden ylivelkaantumista on tutkittu toistaiseksi hyvin vähän, minkä takia kokonaiskuva lapsiperheiden köyhyydestä on monelta osin vajavainen. Aihetta on tärkeää tutkia, koska aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että Suomessa vähintään joka kymmenes lapsi asuu perheessä, jossa yhdellä vanhemmalla on maksuhäiriömerkintä. Lapsiperheiden velkaongelmien voidaan siis sanoa olevan todellinen ongelma suomalaisessa yhteiskunnassa. (Hiilamo, Luotonen & Hakovirta, 2022.) Ilmiöön törmätään varmasti myös monella tapaa sosiaalityössä.

Tutkimus on toteutettu toimeksiantona MIELI Suomen Mielenterveys ry:lle (Mieli ry), joka on mielenterveysalan kansalaisjärjestö. Sen perustehtävänä on edistää mielenterveyttä, puolustaa kaikkien oikeutta hyvään mielenterveyteen sekä ehkäistä ongelmien syntyä. Järjestö on ollut organisoimassa vuosina 2020–2024 käynnissä olevaa “Ylivelkaantuneiden mielenterveyden ja vanhemmuuden tukeminen”-hanketta (YLVA-hanke), jota rahoittaa sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Hyödynnämme tässä tutkimuksessa YLVA-hankkeen yhteydessä kerättyä vanhemmille suunnattua kyselyä.

Tutkimusraportti etenee niin, että toisessa luvussa tuomme esiin tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ja aiempaa tutkimusta aiheesta. Kolmannessa luvussa käymme läpi tutkimuksen toteutuksen vaiheet ja kuvaamme tutkimuksen luonnetta. Neljännessä luvussa tarkastelemme tutkimuksen tuloksia. Viimeisessä luvussa esitämme johtopäätöksiä saamistamme tuloksista sekä kytkemme tulokset aiempaan tietoon. Nostamme myös esiin tämän tutkimuksen hyödynnettävyyttä ja rajoituksia sekä esitämme mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita.

2 Keskeiset käsitteet ja aiempi tutkimus

2.1 Velka ja ylivelkaantuminen yhteiskunnallisina ilmiöinä

Velka on keskeinen osa yhteiskuntaamme, minkä vuoksi velkaongelmat eivät poistu, vaan niiden luonne heijastaa kansantalouden, markkinoiden ja hyvinvointijärjestelmän kulloistakin tilaa (Rantala & Tarkkala, 2008, s. 3). Suuretkaan velat eivät välttämättä kerro velkaongelmista, vaan ilmentävät mahdollisuuksia käyttää velkaa varallisuuden kartuttamiseen. Ylivelkaantumiseen ei ole tarjolla vakiintunutta määritelmää, minkä vuoksi velallisten jaottelu ylivelkaantuneisiin ja ei-ylivelkaantuneisiin on hankalaa. Usein

ylivelkaantumista on tarkasteltu henkilökohtaisen kokemuksen avulla. (Blomgren, Maunula & Hiilamo, 2014, s. 245.) Velkaongelmien henkilökohtaiset seuraamukset ovat sidoksissa kansalliseen lainsäädäntöön, mutta ylivelkaantumisen terveydelliset seuraukset ovat oletettavasti yhteydessä sairastuvuuteen ja kuolleisuuteen (Hiilamo & Turunen, 2014). Yksilöiden ylivelkaantuminen ja velkaongelmat on syytä nähdä yhteiskunnallisena ongelmana, jonka ratkaiseminen edellyttää yhteiskuntapoliittisia keinoja (Muttalainen, 2004, s. 60).

Maksuhäiriömerkinnät ja erilaiset kulutusluotot voidaan nähdä merkkeinä ylivelkaantumisesta (Peura-Kapanen, Aalto, Lehtinen & Järvinen, 2016, s. 17–18). Maksuhäiriömerkintä on seurausta siitä, että henkilö on laiminlyönyt velvollisuutensa maksaa velkansa ajoissa takaisin. Lopulta velkoja voi vaatia saamisiaan perinnän avulla, jos velallinen ei maksukehotuksista huolimatta kykene maksamaan velkojaan takaisin. (Zechner, 2019, s. 4.)

Velkaongelmat ovat tyypillisesti yhteydessä siihen, minkälaisia luottoja on tarjolla. Erilaiset pikavipit, kulutusluotot ja muunlaisten luottojen käyttö on nostanut esille uusia velkaongelmille alttiita ryhmiä. Tilanteen hankaluutta lisää se, että luottojen sääntely on ollut minimaalista. (Rantala & Tarkkala, 2008; Majamaa & Rantala, 2020, s. 95.) Vuonna 2008 erilaiset pikavipit ja luotot, joita myönnettiin tarkastamatta maksukykyä, ovat nousseet esille uudenlaisina velkaongelmia aiheuttavana tekijöinä, joihin velkaneuvojat törmäävät työssään (Rantala & Tarkkala, 2008, s. 54). Kulutuskeskeisessä yhteiskunnassa eläminen edellyttää varallisuutta, jonka avulla voidaan ylläpitää kulutuskeskeistä elämäntapaa. Ongelmaksi erilaiset pikavipit ja kulutusluotot muodostuvat silloin, kun velkaa ottaneet henkilöt eivät selviydy lainojen, luottojen ja pikavippien takaisinmaksusta (Blomgren, Maunula & Hiilamo, 2014, s. 260).

Ylivelkaantumista voidaan selittää sillä, että velkojen ja tulojen suhde muuttuu. Tämä velan ja tulojen välinen suhde voi muuttua esimerkiksi seuraavanlaisista syistä: velka voi muuttua kalliimmaksi maksaa takaisin, tulojen lasku voi heikentää kykyä maksaa velkoja takaisin tai elinkustannusten kasvu vie suuremman osan käytettävissä olevista varoista (Hiilamo, 2018, s. 67). Velkakierteen taustalla voi olla myös se, että tulot eivät kata arkisia menoja, minkä seurauksena luottoja voidaan ottaa arkisten menojen kattamiseksi (Zechner, 2019, s. 4). Luottojen avulla pyritään selviämään ylimenokauden ajan, ja käyttämään luottoa aiempien laskujen ja luottojen maksamiseen. Erilaiset kulutusluotot voivat kasvattaa velkaongelmien

kokoluokkaa. Kulutusluottojen avulla ei välttämättä ratkaista talousongelmia vaan pitkitetään ratkaisun löytämistä (Rantala & Tarkkala, 2010, s. 30). Velan ottaminen mahdollistaa kulutustarpeiden tyydyttämisen, mutta sisältää aina riskin siitä, kykeneekö velallinen maksamaan velan takaisin korkojen kera (Hodson, Dwyer & Neilson, 2014).

Velkaongelmien ja ylivelkaantumisen syiden, seurauksien ja ratkaisujen etsiminen tapahtuu kulloisen kansantalouden, markkinoiden ja hyvinvointijärjestelmän viitekehyksen sisällä. Viime kädessä velallisten toimeentulon turvaamisesta vastaa sosiaaliturva. (Mutttilainen, 2004, s. 60.) Ylivelkaantumisen ratkaisemiseksi on esitetty keinoja, joiden avulla ennaltaehkäistään ylivelkaantumista ja toisaalta lievitetään velkaongelmien eskaloitumista. Lisäämällä lainamarkkinoiden säätelyä, muodostamalla vastuullisempia lainkäytäntöjä ja kehittämällä ihmisten taloudellista lukutaitoa voidaan ennaltaehkäistä ylivelkaantumista. Panostamalla velkaneuvontaan, muuttamalla velanperintäkäytäntöjä ja mahdollistamalla henkilökohtaisen konkurssin voidaan puolestaan lievittää ylivelkaantuneiden velkaongelmia. (Hiilamo 2018, s. 135.)

Suomessa talous- ja velkaongelmien ennaltaehkäisemiseksi ja helpottamiseksi on myös esitetty seuraavanlaisia keinoja: sosiaalista luototusta, Takuu-Säätiön pienlainaa, toimeentulotukea ja ehkäisevää toimeentulotukea, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen kohtuullistamista sekä kirkon ja diakoniatyön taloudellisen tuen muotoja (Peura-Kapanen ym., 2016, s. 34). Yhtenä ongelmana ylivelkaantuneiden tilanteiden ratkaisemisessa ja oikeanlaisen tuen saamisessa on nähty velkaongelmaisten palveluiden ja toimijoiden sijoittuminen eri hallinnonaloille, minkä lisäksi osa palveluista on kuntien vastuulla. Tämän vuoksi ylivelkaantuneille ei ole tarjolla yhtä palvelujärjestelmää vaan erilaisten palvelujärjestelmien kokonaisuus. (Peura-Kapanen ym., 2016, s. 30.)

2.2 Lapsiperheiden ylivelkaantuminen ja lapsiperheköyhyys

Lapsiperheiden toimeentulo-ongelmat rasittavat perheen arkea, periytyvät usein sukupolvelta toiselle ja kasautuvat samoille henkilöille (Hakovirta & Rantalaiho, 2012). Tutkimusten mukaan suurimmassa köyhyysriskissä ovat pikkulapsiperheet, maahanmuuttotauustaiset perheet, yhden vanhemman perheet ja monilapsiset perheet (Salmi, 2020). Lapsena koettu köyhyys vaikuttaa monin tavoin lapsuuteen, elämäntapaan ja aikuisuuteen (Kallio &

Hakovirta, 2020). Lapsiperheköyhyys koskettaa monia suomalaisia ja se liittyy tiiviisti myös perheiden ylivelkaantumiseen (Hiilamo, Luotonen & Hakovirta, 2022).

Köyhyys on moniulotteinen ilmiö, jota on perinteisesti mitattu taloudellisten resurssien puutteella (Salmi, 2020, s. 23). Peter Townsend (1979) on laajentanut köyhyyden määritelmää tarkoittamaan sellaisten voimavarojen puuttumista, jotka mahdollistavat yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyyn elintason saavuttamisen tai osallistumisen sen mukaiseen elämäntapaan. Townsandin määritelmän mukaan köyhyys ei siten merkitse ainoastaan taloudellisten resurssien puutetta, vaan siihen kytkeytyy vahvasti myös ei-aineellisia ongelmia (Salmi, 2020, s. 23). Köyhyys jäsentyy angloamerikkalaisessa tutkimuskirjallisuudessa moniulotteisena sosiaalisena ilmiönä (Karvonen, Mäntylä & Salmi, 2016, s. 10). Köyhyyttä voidaan tarkastella esimerkiksi toimintakyvyn, toimintamahdollisuuksien sekä sosiaalisen ulkopuolisuuden näkökulmasta (Salmi, 2020, s. 23).

Lapsen suotuisan kehityksen keskeisimpiä tekijöitä ovat perhe, sen ulkopuolinen toimintaympäristö sekä niihin kiinnittyvät sosiaaliset suhteet (Karvonen, Mäntylä, Salmi, 2016, s. 10). Suomalaisissa lapsiperheissä köyhyys vaikuttaa vanhempien ja lasten arkeen sekä heidän hyvinvointiinsa (Salmi, 2020, s. 22). Taloudelliset vaikeudet kuormittavat perheen jokapäiväistä elämää, vanhempien parisuhdetta ja heikentävät vanhemmuuden laatua. Köyhyyden rasitus näkyy vanhempien jaksamisongelmien lisäksi vanhempien kielteisten toimintatapojen kasvun riskinä. Kielteiset toimintatavat taas ovat yhteydessä lapsen hyvinvointiin ja mielenterveyteen. (Leinonen, 2004.)

Köyhyyden haitalliset seuraukset näkyvät lasten elämässä myös perhepiirin ulkopuolella. Lasten mahdollisuudet hankkia kaveripiirin arvostamia tavaroita ja hyödykkeitä tai osallistua harrastuksiin vaikuttavat heidän sosiaalisiin suhteisiinsa. Syrjityksi tulemisen kokemus ja sosiaalisen ulkopuolisuuden riski kasvaa, mikäli lapsi ei voi toimia vertaisryhmälle totunnaisella tavalla. (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 114.) Tuloköyhyyden ja aineellisen puutteen ohella köyhyys vaikuttaa lasten toimintakykyyn, kapeuttaa toimintamahdollisuuksia ja heikentää osallisuutta vertaisryhmässä.

Ylivelkaantuminen jäsentyy tutkimuksissa osana köyhyyttä sekä siitä erillisenä tilanteena (Hiilamo, Luotonen & Hakovirta, 2022, s. 4). Ylivelkaantuminen liittyy määritelmällisesti köyhyyteen siinä, että ylivelkaantuneiksi katsotaan sellaiset kotitaloudet, joiden käytössä

olevat ja ennakoitavat resurssit eivät riitä velkojen hoitamiseen, jolloin kotitaloudessa joudutaan elämään yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyin elintason alapuolella (Fondeville, Özdemir & Ward, 2010). Ylivelkaantuminen kytkeytyy lisäksi köyhyyden sosiaaliseen ulottuvuuteen (Hiilamo, 2018, s. 14). Se rajoittaa yksilöiden toimintamahdollisuuksia esimerkiksi siten, ettei hallinnollisesti ylivelkaantunut yksilö voi hankkia yhtäläisillä resursseilla vakuutusta tai vuokra-asuntoa (Hiilamo, Luotonen & Hakovirta, 2022, s. 4). Ylivelkaantuminen eroaa olennaisimmin köyhyydestä siinä, että ylivelkaantumisessa huomioidaan köyhyyden sosiaalisten ulottuvuuksien lisäksi velallisen ja velkojan erityinen suhde (Hiilamo, 2018, s. 14).

Ylivelkaantumista on tutkittu varsin runsaasti. Sen sijaan lapsiperheiden ylivelkaantumisesta ei juurikaan ole saatavilla tutkittua tietoa muutamia yksittäisiä tutkimuksia lukuun ottamatta. Näiden tutkimusten perusteella ei ole syntynyt tarkempaa käsitystä, minkälaisissa lapsiperheissä ylivelkaantuneisuuden riski tai sen kasautuminen on suurentunut (Hiilamo, Luotonen, Hakovirta, 2022, s. 7–8). Asiasta tarvitaan lisää tutkimuksia, sillä velkaongelmat vaikuttavat monella tapaa koko perheen arkeen ja hyvinvointiin.

Aiemmissä tutkimuksissa ylivelkaantuneisuuden on havaittu vaikuttavan kielteisesti myös lasten elämään. Lapsille vaikutukset välittyvät pitkälti vanhempien kautta. Tutkijoiden mukaan tätä selittää stressimalli, jonka mukaan velka synnyttää vanhemmille psykososiaalista stressiä, joka ulottuu myös lapsiin. (Hiilamo, Luotonen & Hakovirta, 2022, s. 8–9).

Tutkimuksissa on havaittu vanhempien velkaongelmien kasvattavan esimerkiksi eron riskiä (Dew, 2011), perheenjäsenten välisiä ristiriitoja sekä rajoittavan lasten toimintamahdollisuuksia kuten harrastamista (Purdam & Prattley, 2021).

Tutkimusten mukaan lapsiperheköyhyyden ja toimeentulo-ongelmien periytymisen keskeisin selittävä tekijä on koulutus. Tästä syystä lapsiperheköyhyyden torjunnassa on kiinnitettävä muiden politiikkatoimien ohella erityisesti huomiota päiväkotien, koulujen sekä oppimista tukevien palveluiden resursseihin ja laatuun, jotta hyvän kasvun edellytykset voitaisiin taata kaikille. (Salmi, 2020, s. 22–23.) Torjuttaessa lapsiperheiden köyhyyttä katkaistaan huono-osaisuuden kierteitä, vähennetään eriarvoisuutta ja ehkäistään ylivelkaantumista.

2.3 Taloudellinen toimintakyky

Taloudellisen lukutaidon vahvistamisen on esitetty olevan yksi keino ennaltaehkäistä ylivelkaantumista (Hiilamo, 2018, s. 136). Taustalla on ajatus talousongelmien selittymisestä sillä, että ihmisillä ei ole riittävästi tietoja ja taitoja taloudellisesti kestävien ratkaisujen tekemiseen (Hiilamo, 2018, s. 141). Kotitalouksien ja yksilöiden talousongelmien voidaan nähdä selittyvän taloudenhallinnan taitojen tai kykyjen puutteella, mutta samalla on huomioitava taloudellisen ja yhteiskunnallisen toimintaympäristön vaikutus asiaan (Zechner, 2019b, s. 16).

Taloudellisen toimintakyvyn käsite sisältää ajatuksen taloudellisesta lukutaidosta, mutta myös tarkastelee rakenteellisia ongelmia, jotka kohdistuvat pientuloisiin kotitalouksiin (Sherraden, 2010). Taloudellinen toimintakyky on taloussosiaalityön piirissä kehitelty käsite, joka pohjautuu toimintakykyteoriaan ja toimintamahdollisuuksien teoriaan (Viitasalo, 2019, s. 8). Jo 1900-luvulla Yhdysvalloissa tunnistettiin pieni- ja keskituloisten kotitalouksien taloudenhallinnan ongelmat, joihin etsittiin ratkaisuja ammatillisesti kehittyvän sosiaalityön piirissä (Stuart, 2016, s. 300). Yhä tänä päivänä taloudellisen toimintakyvyn vahvistamiseksi suunnitellut interventiot usein sisältävät talousasioiden opetusta (Birkenmaier, Maynard & Kim, 2022).

Käytännössä taloudellinen toimintakyky edellyttää tietoa sekä mahdollisuuksia päästä käsiksi ja kykyä käyttää erilaisia rahoituspalveluita tai -tuotteita. Nykypäivän taloudellinen toimintaympäristö on toisenlainen kuin menneinä vuosikymmeninä, minkä seurauksena on tarjolla monenlaisia rahoituspalveluita. Samalla kasvaa yksilön vastuu ja riskit kestäviin kulutusratkaisuihin rahoituspalveluita valittaessa. (Birkenmaier ym., 2022; Zechner, 2019b, s. 16.) Taloudellisten riskien realisoituessa voi yksilö tai perhe joutua taloudellisiin ongelmiin, jotka heijastuvat elämän eri osa-alueille. Heikkoon taloudelliseen asemaan joutuneilla henkilöillä voi olla vain vähän mahdollisuuksia vaikuttaa taloudellisen toimintaympäristön luomiin olosuhteisiin (Viitasalo, 2021, s. 225).

Pelkkä yksilötason taloudellisen kyvykkyyden vahvistaminen ei siis riitä, vaan on myös syytä tarkastella ulkoisia tilannetekijöitä, jotka vaikuttavat yksilön taloudellisiin toimintamahdollisuuksiin (Viitasalo, 2021, s. 213). Poliittisten päätösten avulla on mahdollista vaikuttaa velkaongelmien kehittymiseen ja myös lieventää velkaongelmien seurauksia kotitalouksille (Hiilamo, 2018, s. 135). Esimerkiksi yhteiskuntapoliittiset

näkemykset köyhyyden lieventämisessä ovat ohjanneet sosiaalityötä siihen, että ihmiset eivät olisi riippuvaisia tulonsiirroista, vaan sosiaalityössä tavoitellaan asiakkaiden taloudellista autonomisuutta (Gates, Koza & Akabaz, 2017). Suora rahallinen tuki voi kuitenkin auttaa taloudellisen toimintakyvyn ylläpitämisessä, mikä voi olla tärkeää taloudellisen tilanteen vakauttamisessa ja ylivelkaantumisen hillitsemisessä. Käytännössä epäkohdat tuki- ja palvelujärjestelmän toimivuudessa heikentävät erityisesti pienituloisten tilannetta. Yhtenä ongelmana on nähty olevan harkinnanvaraisten tukien vaihteleva saatavuus, sillä tukien käytössä on kuntakohtaisia eroavaisuuksia. (Peura-Kapanen ym., 2016, s. 34.)

2.4 Ylivelkaantuneiden hyvinvoinnin tukeminen

Yhä enemmän on tarjolla epidemiologista tutkimustietoa, joka osoittaa velkaantumisen selittävän henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin heikkenemistä (Sweet, DuBois & Stanley, 2018). Tarkasteltaessa velan ja mielenterveyden välisiä yhteyksiä on nähtävissä, kuinka mielen hyvinvointi voi vaikuttaa siihen, millä tavoin velan koetaan koettelevan mielenterveyttä. Samankaltainen taloudellinen tilanne voidaan tulkita eri tavoin riippuen yleisestä mielenterveyden tilasta. (Gathergood, 2012, s.1095.) Mielenterveyden kuormittumisen ja velkaantumisen välinen suhde selittyy todennäköisimmin kokemuksella mahdollisuuksista suoriutua velkojen takaisinmaksusta (Ten Have ym., 2021, s. 817).

Erityisesti pitkäkestoinen ja korkea velka-aste suhteessa tuloihin on keskimäärin yhteydessä koettuun stressiin (Sun & Houle, 2020, s. 74). Ylivelkaantumisen on osoitettu olevan yhteydessä heikompaan mielenterveyteen, masennukseen, itsetuhoisuuteen sekä muihin mielenterveydellisiin haasteisiin, minkä vuoksi ammattilaisten ja päättäjien tulee tunnistaa psykososiaalisen tuen tarpeita (Fitch, Hamilton, Basset & Davey, 2011). Pitkittyneet talousvaikeudet voivat myös aiheuttaa merkittävää häpeää sekä epäonnistumisen ja kyvyttömyyden tunnetta omasta tilanteesta, mikä saattaa lisätä stressiä ja toivottomuutta tulevaisuudesta (Isola, Turunen & Hiilamo, 2016, s. 150; Sweet, ym. 2018.; Viitasalo, 2019, s. 12).

Kun taas puhutaan ylivelkaantuneiden perheiden tukemisesta ja hyvinvoinnista, on tarpeen huomioida velan mahdolliset vaikutukset arjen perushyvinvoinnin eri osa-alueisiin. Ylivelkaantuminen heijastuu sekä arjen kulutusratkaisuihin että yleiseen mielen

hyvinvointiin. Kotitalouksien velkaongelmien on osoitettu olevan yhteydessä epäterveellisiin ruokavalioihin sekä lisääntyneeseen päihteiden ja huumeiden käyttöön (French & McKillop, 2017, s. 470).

Toisaalta velkaantumiseen liittyy usein myös häpeää, joka saattaa hankaloittaa avun hakemista ja talousvaikeuksien tunnistamista, ja siten vaikeuttaa tilannetta entisestään (Viitasalo, 2021, s. 226). Tästä syystä ylivelkaantumiseen liittyvän häpeän tunnistaminen ja siitä puhuminen on tärkeää (Viitasalo, 2019, s. 15–16). Ylivelkaantuneet saattavat myös kokea lamaanumista taloudellisten ongelmien keskellä, sekä kohdata muita psyykkisiä ja sosiaalisia haasteita. Tämän vuoksi velkaantuneiden tukeminen usein edellyttää kasvokkain kohtaamista ja moniammatillista tukea (Peura-Kapanen ym., 2016, s. 48).

Ammatillisen auttamistyön pohjana on työntekijän ja palvelunkäyttäjän välinen suhde, joka perustuu hyväksymiseen, välittämiseen, luottamukseen ja jämäkkyuteen. Tämä edellyttää (sosiaali)työntekijältä empatiaa, aitoutta ja asiakkaan kunnioittamista. (Särkelä, 2001.) Työntekijän todellinen läsnäolo vahvistaa kohdatuksi tulemisen kokemusta. Läsnäolo houkuttelee esiin tunteita ja mahdollistaa niiden jakamisen, jolloin palvelunkäyttäjä kykenee ottamaan vastaan tietoa paljon tunteita herättävässä tilanteessa. (Hänninen, 2004.) Siihen liittyy myös osapuolten kyky nähdä toinen toisensa ja taito antaa toisilleen tilaa (Viitasalo, 2019, s. 12–13). Avoin ja läsnä oleva kohtaaminen sekä ammattilaisen pyrkimys ymmärtää yksilön tilannetta voivat välittää viestiä siitä, että asiakas tulee nähdyksi ja kuulluksi, eikä hänen tarvitse selviytyä talousvaikeuksista yksin (Viitasalo, 2019, s. 12–13).

Särkelä (2001, s. 38) liittää auttamistyön ja hyvän asiakassuhteen ulottuvuuksiin myös välittämisen. Työntekijän osoittama välittäminen lujittaa palvelunkäyttäjän ja työntekijän välistä suhdetta. Tällöin työntekijästä tulee palvelunkäyttäjälle tärkeä. Vuorovaikutustilanteessa välittäminen ilmenee työntekijän tavasta olla läsnä tilanteessa, hänen eleistään ja katseestaan sekä siinä, kuinka hän jakaa palvelunkäyttäjän kokemuksia. Siinä näkyvät työntekijän halu auttaa ja palvelunkäyttäjän kunnioittaminen. (Särkelä, 2001, s. 38.)

Hyväksyntä on eräs häpeän vastavoimista. Särkelän (2001, s. 31) mukaan hyvä työntekijän ja palvelunkäyttäjän välinen vuorovaikutussuhde vahvistaa palvelunkäyttäjän kokemusta hyväksytyksi tulemisesta. Palvelunkäyttäjä hyväksytään sellaisena kuin hän on eikä muutos ole hyväksynnän ehto (Särkelä, 2001, s. 31). Hyväksyntä sisältää kunnioituksen, toisen

ihmisyysden tunnustamisen ja yhteisön jäseneksi ottamisen. Yksilö saa myös potentiaalisemmin sosiaalista tukea, kun hänet tunnustetaan yhteisön osana. (Törrönen, 2016, s. 53–54.)

Tunteet vaikuttavat palvelunkäyttäjän ja työntekijän toimintaan. Myönteiset tunteet kohentavat suoritus- ja selviytymiskykyä sekä kasvattavat resilienssiä. (Joutsenniemi & Lipponen, 2015.) Toivon tunnetta koetaan myös yhdessä kielteisten tunteiden kanssa. Jos vaikeassa tilanteessa koetaan aavistuksia tilanteen paranemisesta, toivon tunne herää. Toivo orientoi tulevaisuuteen, vahvistaa yksilön toimijuutta, kannustaa tavoitteelliseen toimintaan ja luo uskoa paremmasta huomisesta. (Snyder, Rand & Sigmon, 2017.)

Ylivelkaantuneiden hyvinvoinnin tukemista ei tapahdu ainoastaan ammatillisissa kohtaamisissa vaan myös arkisissa vuorovaikutustilanteissa ystävien, sukulaisten ja lähipiirin parissa. Nämä arkiset kohtaamiset voivat olla merkityksellisiä ja ne voivat myös tukea velkaantuneiden hyvinvointia. Tutkimuksissa on havaittu, että hoivaavat ihmissuhteet, tukea antava yhteisyys muihin sekä kuulumisen tunne tai kokemus siitä, että on toisille arvokas, sekä osallistuminen sosiaalisiin ryhmiin vaikuttavat myönteisesti mielenterveyteen ja terveyteen. Tukea antavien sosiaalisten suhteiden merkitys korostuu erityisesti kuormittavina aikoina, jolloin ne voivat toimia tunteiden säätelyn tukena. (Taylor, 2011, s. 208.)

Arkisissa vuorovaikutustilanteissa hyvinvoinnin muodostumista edistää sosiaalinen tuki, jolla tarkoitetaan yksilön käsitystä tai kokemusta siitä, että hän on muiden rakastama, arvostama ja tunnustama, sekä kuuluu sosiaaliseen verkostoon, jossa vallitsee avun saamisen ja tarjoamisen vastavuoroisuus sekä erilaiset velvollisuudet (Wills, 1991). Sosiaaliseen tukeen kuuluvat tietotuki (kuormittavan tilanteen uudelleenmäärittely tai -arviointi, resurssien ja selviytymiskeinojen jäsentäminen), aineellinen tuki (monimuotoinen taloudellinen tuki ja auttaminen) ja emotionaalinen tuki (lämmön, huolenpidon ja arvostuksen osoittaminen) (Taylor, 2011, s. 190). Sosiaalista tukea voivat tarjota esimerkiksi puoliso, sukulaiset, ystävät, työkaverit, erilaiset sosiaaliset verkostot tai lemmikkieläin (Allen, Blascovich, & Mendes, 2002).

3 Tutkimuksen toteutus

3.1 Tutkimuksen toimintaympäristö ja tausta

Tämä käytäntötutkimus on toteutettu toimeksiantona Mieli ry:lle, joka on yksi maailman vanhimmista mielenterveysalan kansalaisjärjestöistä. Se toimii yleishyödyllisenä voittoa tavoittelemattomana kansalaisjärjestönä ja sen toimintaa rahoitetaan pääosin julkisin varoin. Mieli ry:n perustehtävänä on mielenterveyden edistäminen ja ongelmien ehkäisy. Järjestö puolustaa kaikkien yhtäläistä oikeutta hyvään mielenterveyteen ja pitää tärkeänä sitä, että mielenterveyden teemoista puhuminen olisi turvallista eikä siihen liittyisi häpeää. Mieli ry tarjoaa muun muassa mielenterveysosaamisen ja -taitojen vahvistamista, asiantuntemusta ja kehittämistoimintaa, tukea ja apua elämän kriiseissä, vapaaehtoistoimintaa sekä vaikuttaa yhteiskunnassa ja osallistuu aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun. (Mieli ry, 2021.)

Mieli ry on myös mukana useissa hankkeissa, joista yksi näistä on YLVA-hanke (“Ylivelkaantuneiden mielenterveyden ja vanhemmuuden tukeminen”). Hankkeen taustalla on tieto siitä, että ylivelkaantuminen on lisääntynyt viimeisen 10 vuoden aikaan runsaasti, ja että taloushuolet kuormittavat mielenterveyttä monella tapaa. Ylivelkaantuneiden kanssa työskennellessä keskitytään kuitenkin usein vain raha-asioiden hoitoon, jolloin vaikutukset mielenterveyteen ja perheen lapsiin voivat jäädä huomiotta. Hankkeen tarkoituksena on edistää ylivelkaantuneiden vanhempien mielenterveyttä ja hyvää arkea lisäämällä heitä kohtaavien ammattilaisten mielenterveysosaamista. Tämän lisäksi hankkeessa muun muassa tarjotaan koulutusta kumppanijärjestöille, järjestään ylivelkaantuneille perheille tapahtumia sekä tehdään viestintä- ja vaikuttamistyötä. (Mieli ry, 2022.) Hyödynnämme tässä käytäntötutkimuksessa YLVA-hankkeen yhteydessä kerättyä kyselyaineistoa.

3.2 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme lapsiperheiden vanhempien kokemuksia avusta ja tuesta ylivelkaantumiseen ja maksuvaikeuksiin liittyen. Tutkimuskysymyksemme ovat:

- 1) Millaisesta avusta ja tuesta ylivelkaantuneet ja maksuvaikeuksia kohdanneet vanhemmat kuvaavat hyötynensä?

2) Millaista apua ja tukea ylivelkaantuneet ja maksuvaikeuksia kohdanneet vanhemmat kuvaavat kaivanneensa?

Näiden tutkimuskysymysten avulla pyrimme laajentamaan ymmärrystämme siitä, minkälaiset avun ja tuen muodot parhaiten palvelisivat ylivelkaantuneiden lapsiperheiden tarpeita.

3.3 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistona käytämme Mieli ry:n YLVA-hankkeen yhteydessä toteutetun kyselyn avovastauksia. Aineisto on kerätty verkossa Webropol -kyselyllä ajalla 25.8.-26.9.2022, ja kysely on sisältänyt yhteensä 36 kysymystä. Kysely on sisältänyt kysymyksiä, joihin on ollut valmiiksi annetut vastausvaihtoehdot, sekä avoimia kysymyksiä, joihin vastaaja on voinut halutessaan kirjoittaa vapaamuotoisen vastauksen sille annettuun tilaan. Koko kyselyyn on vastannut 572 henkilöä.

Kyselyä on jaettu Mieli ry:n ja hankekumppaneiden sosiaalisen median kanavilla ja sille on myös ostettu lapsiperheellisille kohdennettua somemainontaa. Kyselyn kohderyhmänä ovat olleet alle 18-vuotiaiden lasten vanhemmat, joiden perheillä on kokemusta ylivelkaantumisesta ja maksuvaikeuksista. Vastaajat ovat itse tehneet päätöksen kuulumisesta tähän ryhmään.

Tästä valmiiksi kerätystä aineistosta käsittelemme kolmen avoimen kysymyksen vastauksia, jotka liittyvät avun ja tuen hakemiseen sekä saamiseen. Kysymykset ovat:

1. ‘‘Millaisesta tuesta tai tiedosta on ollut apua?’’
2. ‘‘Millainen apu tai tuki olisi ollut tarpeen?’’
3. ‘‘Minkä viestin, toiveita tai ratkaisuehdotuksia haluaisit välittää päättäjille ja ylivelkaantuneita vanhempia kohtaaville ammattilaisille?’’

Näistä ensimmäiseen kysymykseen on vastannut 191 vastaajaa, ja vastauksia on yhteensä noin seitsemän sivun verran. Toiseen kysymykseen on vastannut 248 vastaajaa, ja vastauksia tuli yhteensä noin yhdeksän sivua. Kolmanteen kysymykseen on taas vastannut 251 vastaajaa ja vastauksia on kokonaisuudessaan noin 14 sivua. Yhteensä aineistoa oli 30 sivua (Times

New Roman 12, riviväli 1,5). Lähes puolet vastaajista on siis vastannut siihen, millainen tuki tai apu olisi ollut tarpeen tai jättänyt jonkin viestin, toiveen tai ratkaisuehdotuksen.

Kaikkien vastausten pituus vaihtelee yhdestä sanasta pidempiin, useamman lauseen mittaisiin tekstipätkiin. Tyypilliset vastaukset olivat noin yhden lauseen mittaisia, mutta aineistossa esiintyi runsaasti myös vain yhden sanan vastauksia, sekä joitakin pidempiä kuvauksia omasta tilanteesta. Selkeästi pisimpiä vastauksia oli kirjoitettu kysymykseen, jossa oli kysytty millaisen viestin, toiveen tai ratkaisuehdotuksen vastaaja haluaisi välittää päättäjille ja ylivelkaantunteita vanhempia kohtaaville ammattilaisille. Vastausten lyhytsanaisuuden vuoksi yhdestä vastauksesta saattoi nousta esille analyysin kannalta vain yksi teema. Osassa vastauksista ilmeni myös useampia teemoja samanaikaisesti.

Tutkimuksessa olemme hyödyntäneet näistä ensimmäistä kyselyaineiston kysymystä analysoidessamme ylivelkaantuneiden vanhempien kuvauksia saadusta avusta ja tuesta. Toista kyselyaineiston kysymystä olemme hyödyntäneet siinä, kun olemme analysoineet millaista tukea ja apua vanhemmat olisivat kaivanneet. Myös päättäjille ja ammattilaisille jätettyjä viestejä, toiveita ja ratkaisuehdotuksia on hyödynnetty analysoinnin tukena siinä, millaista tukea ja apua vanhemmat olisivat kaivanneet. Emme tämän työn laajuuden puitteissa pystyneet analysoimaan tarkemmin kolmannen kysymyksen aineistoa, vaan jouduimme rajaamaan aineiston käyttöä tutkimuskysymystemme mukaan. Emme ennen aineiston luovutusta tienneet, miten laajoja vastauksia aineistomme sisältää, joten jouduimme tekemään rajausta vasta aineiston luovutuksen jälkeen.

Yleisesti ottaen kyselytutkimuksen sanallisten avovastausten käsittely voi olla työläämpää, kuin suljettujen osioiden. Joissain tapauksissa valmiit vastausvaihtoehdot eivät välttämättä kuitenkaan palvele riittävästi, jolloin myös avovastusten tuomaa tietoa voidaan tarvita. (Vehkalahti, 2019, s. 25.) Avovastusten avulla saatetaan saada tutkimuksen kannalta tärkeää tietoa, joka jäisi muuten havaitsematta. Avovastauksien käyttämisen voidaan nähdä olevan lähes välttämätöntä sellaisissa tilanteissa, joissa valmiita vastausvaihtoehtoja ei haluta tai voida luetella etukäteen. (Vehkalahti, 2019, s. 25.) Kyselylomakkeella ei kuitenkaan kysytä mitä tahansa aiheeseen liittyviä kysymyksiä, vaan avoimienkin kysymysten tarkoituksena on aina palvella tutkimuksen tarkoituksia (Tuomi & Sarajärvi, 2018, luku 3).

3.4 Aineiston analysointi

Tutkimukselle valitun metodin tulee sopia yhteen tutkimuksen teoreettisen viitekehysten kanssa. Aineiston luonne määrittää myös sitä, millaisiin kysymyksiin sen avulla voidaan etsiä vastauksia. (Alasuutari, 2011, luku 4.) Teoreettinen viitekehys voi määrittää sen, millainen aineisto laadullista tutkimusta varten kannattaa kerätä tai millaista menetelmää analyysissa käytetään. Valmiiden aineistojen kohdalla taas itse aineisto asettaa rajat sille, millainen teoreettinen viitekehys sopii aineistoon tai millaisia metodeja tutkijalla on mahdollisuus käyttää. (Alasuutari, 2011, luku 4.) Koska käytämme tässä tutkimuksessa valmiiksi kerättyä aineistoa, jouduimme pohtimaan siitä, millainen lähestymistapa juuri tähän aineistoon sopii.

Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole tuottaa tilastollisia yleistyksiä, vaan sen sijaan sen avulla pyritään esimerkiksi kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään jotakin tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. Laadullisen tutkimuksen näkökulmasta on siten tärkeää, että tutkimukseen osallistuneet henkilöt tietävät tutkittavasta aiheesta mahdollisimman paljon tai heillä on aiheesta omakohtaista kokemusta. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, luku 3.)

Päätimme lähestyä tutkimusaineistoa laadullisen sisällönanalyysin ja teemoittelun keinoin. Sisällönanalyysia voidaan pitää yhtenä laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä, jonka avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta. Sisällönanalyysia voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai teoriaohjaavasti (Tuomi & Sarajärvi, 2018, luku 4.) Aineistolähtöisessä analyysissa pyritään luomaan aineistosta teoreettinen kokonaisuus, kun taas teorialähtöisessä analyysissa työskentelyä ohjaa valmis teoria tai malli. Teoriaohjaavassa analyysissa sen sijaan teoria voi toimia työskentelyn apuna, mutta analyysi ei pohjautu kuitenkaan suoraan teoriaan. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, luku 4.)

Teemoittelussa taas on tarkoituksena paikantaa aineistossa toistuvia asioita, joiden pohjalta voidaan muodostaa tutkimuksen kannalta olennaisia aihekokonaisuuksia (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006a). Aineistosta esiin nousevat teemat syntyvät aina analyysin perusteella, jolloin tutkijan tulee kiinnittää huomiota siihen, että hän ei vain pyri löytämään hänellä entuudestaan mielessä olevia teemoja vaan lähestyy aineistoa avoimesti. Tutkimusraportissa esitettyjen aineistokatkelmien avulla on mahdollista havainnollistaa luotua teemoittelua ja tuoda lukijalle ilmi, mihin teemoittelu perustuu. (Juhila, 2021.)

Käytämme tässä tutkimuksessa sitaatteja havainnollistamaan sitä, mihin aineistosta tekemämme tulkinnat perustuvat.

Työstimme aineistoa teoriaohjaavasti siten, että analyysivaihe toteutettiin pitkälti aineistolähtöisesti, mutta aineistosta tekemämme havainnot liitettiin teoriaan ja niitä jäsennettiin suhteessa aiempaan tutkimukseen (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006b). Koska sisällönanalyysissä pyrkimyksenä on saada aikaan kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa tutkittavasta ilmiöstä, katsomme sen sopivan tämän tutkimuksen aineistoon ja tavoitteisiin (Tuomi & Sarajärvi, 2018.)

Käytännössä toteutimme aineiston analyysin niin, että aluksi jaoimme tutkimuskysymykset pareittain ryhmämme sisällä, jolloin yhtä tutkimuskysymystä lähti analysoimaan kaksi henkilöä. Tutustuimme huolellisesti aineistoon ja keskustelimme parien kanssa aineistosta selkeästi esiin nousseista asioista. Yhteisen keskustelun jälkeen lähdimme käymään aineistoa läpi systemaattisesti ja teimme karkean jaottelun vastauksissa usein toistuvista asioista. Aineistoa käytiin tämän jälkeen läpi vielä tarkemmin useampaan kertaan ja etenimme karkeasti jaottelusta yksityiskohtaisempiin teemoihin. Analyysin lopullisena tuloksena muodostimme neljä teemaa kumpaakin tutkimuskysymystä kohden. Nämä teema on esitelty alla olevassa taulukossa (Taulukko 1).

Ylivelkaantuneiden vanhempien kuvauksia saadusta tuesta	Ylivelkaantuneiden vanhempien kuvauksia siitä, millaista tukea olisi kaivattu
Taloudellinen tuki	Taloudellisen toimintakyvyn tuen puute
Tiedollinen tuki	Haasteet ylivelkaantuneiden perheiden taloudellisessa toimintaympäristössä
Kohtaava vuorovaikutus	Tarve tulla kohdatuksi
Sosiaalinen tuki	Talousongelmiin liittyvän häpeän vähentäminen

Taulukko 1. Tutkimusaineistosta löydetyt teemat.

Teemojen voidaan katsoa jakautuvan vielä yksityiskohtaisempiin alaluokkiin, joita löysimme 2–4 kappaletta teemasta riippuen. Esimerkiksi taloudellisen tuen teema voi jakautua vielä arjen perustarpeisiin kohdentuvaan taloudelliseen tukeen sekä lapsiperheen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja osallisuutta edistävään taloudelliseen tukeen. Päädyimme kuitenkin sellaiseen ratkaisuun, jossa tulosluvun selkeyden ja ymmärrettävyyden kannalta keskeisimmässä roolissa ovat edellä mainitut teemat eikä alakategorioita käydä erikseen läpi. Esittelemme kunkin tutkimuskysymyksen kohdalla esiin nousseet teemat tulosluvussa sekä tuomme esiin aineistonäytteitä, jotka tukevat tulkintaamme.

3.5 Tutkimusetiikka

Tutkimuseettiset kysymykset ovat kulkeneet mukana koko käytäntötutkimuksen teon ajan. Työskentelyämme ovat ohjanneet Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012) antamat ohjeet hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Tieteellinen tutkimus tulee suorittaa tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla, jotta se voisi olla eettisesti hyväksyttävää ja luotettavaa, ja että sen tulokset olisivat uskottavia. Hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen ilmenee esimerkiksi tutkimuksen suunnittelussa, asianmukaisilla viittauskäytännöillä, tutkimustulosten ja –menetelmien huolellisessa raportoinnissa sekä johtopäätösten tekemisessä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012, s. 6–7.) Ihmistieteellisen tutkimuksen tutkimusetiikassa korostuvat myös vahvasti tutkittavien itsemääräämisoikeuden ja loukkaamattomuuden kunnioittaminen tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa (Rauhala & Virokannas, 2011, s. 251).

Olemme huomioineet koko tutkimusprosessin ajan sen, että aihe on vastaajille luultavasti sensitiivinen ja henkilökohtainen. Olemme lähestyneet aihetta ja analysoineet vastauksia kunnioittavasti ja hienovaraisesti. Työskentelyämme ovat ohjanneet sosiaalityön eettiset periaatteet, joiden mukaan eettisesti kestävä sosiaalityö ei ainoastaan välttä vahingon aiheuttamista, vaan pyrkii olemaan myös hyödyllistä ja rakentavaa tutkimuksen kohteena olevalle ryhmälle (Rauhala & Virokannas, 2011, s. 238). Käytäntötutkimuksen luonteen mukaisesti työskentelymme lopputuloksen tavoitellaan tuottavan toimijoille syvempää ymmärrystä ja osaamista aiheesta sekä ilmiön hallintaa, jonka perusteella toimintaa voidaan kehittää sekä edistää viiteryhmän hyvinvointia (Satka ym., 2016, s. 22).

Tutkimukselle haettiin asianmukaisesti tutkimuslupaa Mieli ry:ltä, jonka yhteydessä toimitimme tutkimusta koskevan tutkimussuunnitelman nähtäväksi työyhteisöön. Keskustelimme työyhteisön kanssa aineiston tietoturvasäilyttämisestä ja sovimme yhteisistä käytänteistä. Tutustuimme Mieli ry:n verkkosivuilla julkaistuun tietosuojaa koskevaan selosteeseen koskien kyselyn tietojen käsittelyä ja sitouduimme noudattamaan tätä. Allekirjoitimme myös jokainen henkilökohtaisen salassapitosopimuksen, jolla sitouduimme pitämään saamamme luottamuksellisen tiedon salassa. Sitouduimme myös noudattamaan kaikessa työskentelyssämme Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019) eettisiä periaatteita.

Aineisto luovutettiin käyttöömme turvasähköpostilla, jonka jälkeen se siirrettiin välittömästi Helsingin yliopiston henkilökohtaiseen tallennustilaan. Tätä voidaan pitää riittävän turvallisena aineiston säilytyspaikkana (Jäppinen & Wrede-Jäntti, 2022). Jokainen ryhmämme jäsen huolehti omalta osaltaan siitä, että kukaan ulkopuolinen henkilö ei päässyt näkemään aineistoa missään vaiheessa. Aineistoa käsiteltiin myös siihen sopivissa tiloissa, joissa ei ollut ulkopuolisia henkilöitä. Poistamme aineiston käytöstämme pysyvästi heti analysointien ja tämän raportin valmistumisen jälkeen.

Mieli ry on kerännyt käyttämämme aineiston niin, että kyselyyn on vastattu täysin vapaaehtoisesti ja anonymisti, eikä siinä ole kysytty suoria tunniste- tai henkilötietoja. Kyselyssä on kysytty vastaajilta vain yleisiä taustatietoja, kuten esimerkiksi sukupuolta, ikää, koulutustasoa, perhemuotoa ja tulonhankkimistapoja. Näiden taustatietojen voidaan ajatella palvelevan YLVA-hankkeen tarkoituksia, jolloin niiden kysymisen voidaan nähdä olevan perusteltua. Tässä käytäntötutkimuksessa emme kuitenkaan hyödynnä kyseisiä taustatietoja, vaan keskitymme avovastauksiin, joihin vastaaminen on ollut vapaaehtoista. Pakollisten monivalintakysymysten kohdalla on ollut myös mahdollisuus valita “En halua/osaa sanoa”-vaihtoehto. Vastaajalle on näin ollen tarjottu mahdollisuus vaikuttaa itse siihen, minkä verran he haluavat kertoa tai jättää kertomatta. Vastaajat ovat myös saaneet kyselyn yhteydessä tiedon siitä, että osallistumalla kyselyyn, he hyväksyvät kyselyaineiston mahdollisen käytön tutkimuksellisiin tarkoituksiin ja kehittämistyöhön.

Vastaajalla on ollut kyselyn täyttämisen jälkeen halutessaan mahdollisuus osallistua YLVA-hankkeen järjestämään lahjakorttiarvontaan ja jättää tässä yhteydessä oma sähköpostiosoite erilliselle arvontalomakkeelle. Arvontaan annettuja tietoja on käsitelty luottamuksellisesti, eivätkä ne ole yhdistettävissä kyselyn vastauksiin. Vastaajille on myös kerrottu, että aineistoa

käsitellään niin, etteivät yksittäiset vastaajat ole tunnistettavissa missään vaiheessa. Vastaajilta on erikseen pyydetty, että he eivät kirjoita avovastauksiin tietoja, joista vastaaja tai hänen läheisensä olisivat tunnistettavissa. Olemme tämän lisäksi poistaneet avovastauksista sellaiset tiedot, joiden perusteella vastaaja voisi olla tunnistettavissa, jotta voimme taata sen, että ketään yksittäistä vastaajaa ei ole mahdollista tunnistaa tästä raportista.

Kyselyyn vastaajille on kerrottu, että kyselyyn osallistumalla he voivat auttaa kehittämään ratkaisuja ylivelkaantuneiden perheiden hyvinvoinnin tukemiseksi sekä auttaa kartoittamaan sitä, miten ylivelkaantuminen ilmenee lapsiperheissä ja millaisia vaikutuksia sillä on koko perheen hyvinvointiin, vanhemmuuteen ja arjen voimavaroihin. Kyselyyn vastanneilla vanhemmilla on ollut mahdollisuus saada tätä kautta heidän oman äänensä kuuluviin ja avata heidän kokemuksiaan anonyymisti ilman tuomitsemisen pelkoa. Tämän tutkimuksen avulla voidaan myös viestiä vanhemmille, että toisetkin perheet kohtaavat velkaongelmia eivätkä he ole niiden kanssa yksin.

3.6 Tutkimus käytäntötutkimuksena

Käytäntötutkimukselle on ominaista tieteellisen tiedon ja käytännön vastavuoroinen suhde. Käytäntötutkimuksen ensisijaisena tavoitteena voidaankin katsoa olevan tiedon tuottaminen käytäntöä varten. Käytäntötutkimuksessa tavoitteena on myös etsiä muutosta ja edistää sosiaalista oikeudenmukaisuutta. (Austin, 2020, s. 16.) Käytäntötutkimuksessa sovelletaan yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisessä tutkimuksessa ja kehittämistyössä hyväksi osoittautuneita metodeja, välineitä, käsitteitä sekä kehitetään uusia tapoja, keinoja ja osaamista (Satka ym., 2016, s. 9). Sitä voidaan luonnehtia myös tehtäväorientoituneeksi tutkimukseksi tai tutkimusprosessiksi (Satka ym., 2016, s. 22).

Sosiaalityön käytäntötutkimuksessa tutkimisen ja kehittämisen lähtökohdat kumpuavat siitä, millaisia tiedontarpeita tai huolenaiheita jostakin asiasta tai ilmiöstä on. Nämä tiedontarpeet voivat tulla esimerkiksi suoraan työyhteisön asiantuntijoilta tai ilmetä asiakkaiden toiminnassa. (Satka ym., 2016, s. 9.) Tämä käytäntötutkimus sai alkunsa Mieli ry:n toimeksiannosta, jossa oltiin kiinnostuneita siitä, miten ylivelkaantuminen ja maksuvaikkeudet ovat yhteydessä perheiden mielen hyvinvointiin, vanhemmuuteen ja arjen sujuvuuteen.

Ryhmämme kiinnostui kyseisestä aiheesta muun muassa siksi, että aihetta pidettiin yhteiskunnallisesti ja sosiaalityön näkökulmasta tärkeänä, kiinnostavana sekä ajankohtaisena. Aihe kosketti ryhmäämme myös jossain määrin työn tai omien kokemustemme kautta.

Käytäntötutkimuksen toteuttaminen edellyttää usein neuvotteluja tutkimusprosessin aikana eri osapuolten välillä ja toimijoiden suhteet rakentuvat jatkuvassa yhteistyössä ja vuoropuhelussa. Käytäntötutkimuksessa myös kaikki prosessin osapuolet nähdään avaintoimijoina ja tiedon tuottajina, jolloin kaikille osapuolille tulee antaa myös mahdollisuus osallistua esimerkiksi tutkimusongelman muodostamiseen. (Satka ym., 2016, s. 9–11.) Olimme tämän tutkimuksen suunnittelun alusta alkaen tiiviisti yhteydessä työyhteisöön, jotta saimme muodostettua yhteisten käsityksen siitä, mikä tämän käytäntötutkimuksen tavoite on, ja mihin teemaan haluaisimme erityisesti keskittyä. Keskustelimme yhdessä siitä, millaisia mahdollisuuksia käytössä oleva aineisto tarjoaa, ja minkä teeman tutkiminen palvelisi työyhteisön toimijoita sekä sopisi käytäntötutkimuksen tekoon. Tiivis yhteydenpitoimme jatkui koko tutkimusprosessin ajan.

Käytäntötutkimuksessa tuotettu tieto myös palautetaan siihen toimintaympäristöön, josta tutkimuskysymys, aineisto ja osallistuvat alun perin tulleetkin ja tämän tieto on mahdollista siirtää osaksi toimijan käytäntöjä. Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että käytännön toimijoiden vahva osallisuus tiedon tuottamisessa edesauttaa sitä, että toimivaksi havaitut tulokset otetaan nopeasti käytäntöön. (Satka ym., 2016, s. 11.) Toimitamme valmiin tutkimusraportin myös Mieli ry:lle.

Tämän käytäntötutkimuksen teon aikana olemme joutuneet myös neuvottelemaan tutkimuksen tekijöiden välisestä työnjaosta. Työskentelyn lähtökohtana pidimme sitä, että jokainen sai vaikuttaa siihen, mitä osioita raportista haluaisi kirjoittaa. Pyrimme myös jakamaan vastuuta ja työmäärää tasaisesti mahdollisuuksien mukaan. Esimerkiksi Jenni ja Mikko ovat vastanneet pitkälti teorialuvun kirjottamisesta, Jasmin on kirjoittanut yhteenvetolukua, ja Heidi on ottanut isomman vastuun tutkimuksen toteutuksen kuvaamisesta. Olemme suorittaneet analyysit pareittain niin, että Jasmin ja Jenni ovat keskittyneet siihen, millaisesta tuesta ja avusta on ollut hyötyä, kun taas Heidi ja Mikko ovat syventyneet siihen, millaista apua tai tukea olisi kaivattu.

Työskentelymme voidaan ajatella sujuneen melko hyvin kokonaisuudessaan. Ryhmästämme löytyi monipuolista osaamista tutkimusenteosta, joten pystyimme myös tukemaan toinen

toisiamme työskentelyn eri vaiheissa. Aineistomme oli myös laajempi ja monipuolisempi, kuin olimme osanneet etukäteen odottaa. Suurimmat haasteemme liittyvät siihen, että opintojakson aikataulu oli melko tiivis, mikä loi toisinaan aikapaineita.

Valmis käytäntötutkimusraportti saatetaan julkaista verkossa, minkä lisäksi työstä tehdään erillinen posterit, joka tulee näkyviin Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen (SOCCA) verkkosivuille. Valmis tutkimus esitellään opintojakson aikana myös muille saman opintojakson opiskelijoille.

4 Tulokset

4.1 Ylivelkaantuneiden vanhempien kuvauksia saadusta tuesta

Vanhemmat kuvailivat vastauksissaan, minkälaisesta tuesta heille on ollut apua ylivelkaantumista kohdatessaan. Lomakevastaukset olivat pääasiallisesti varsin niukkoja ja tekstimäärältään yksittäisestä sanasta hieman pidempiin kuvauksiin ja esimerkkeihin, joilla vastaajat havainnollistivat kokemuksiaan. Vastauksista oli hahmoteltavissa neljä tutkimuskysymyksen näkökulmasta olennaista teemaa: taloudellinen tuki, tiedollinen tuki, kohtaava vuorovaikutus ja sosiaalinen tuki. Tarkastelemme seuraavaksi näitä teemoja.

4.1.1 Taloudellinen tuki

Tutkimusaineisto kertoi ylivelkaantuneiden lapsiperheiden vanhempien saamista moninaisesta taloudellisesta tuesta. Aineistossa ilmenevät taloudellisen tuen muodot voidaan jakaa arjen perustarpeisiin kohdentuvaan taloudelliseen tukeen sekä lapsiperheen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja osallisuutta edistävään taloudelliseen tukeen. Moni vanhempi toi vastauksessaan esiin yhtäältä materiaalistien avustusten kuten ruoan ja vaatteiden ja toisaalta rahallisen avun kuten ruokalajakorttien keskeisen merkityksen perheen vaikeassa taloudellisessa tilanteessa. Useasta vastauksesta myös ilmeni, miten saatu taloudellinen tuki on laajentanut perheen ja erityisesti lapsien harrastus-, vapaa-aika- ja lomailumahdollisuuksia, jotka ovat talousongelmien myötä kaventuneet.

Vastaajien kuvailemat taloudellisen tuen muodot esiintyivät sekä yhdessä että erillään; osa vastaajista mainitsi saamastaan yksittäisestä tai kertaluontoisesta taloudellisesta avustuksesta kuten esimerkiksi seurakunnan ruoka-avusta, mutta moni vastaaja kertoi myös saaneensa taloudellista apua toistuvasti tai useampaan eri käyttötarkoitukseen. Eräs vastaaja kertoi, että *”Diakonityöntekijän kanssa käytiin läpi sähkö- ja puhelinliittymät. Toi kotiin asti ruokalähetyksiä ja lapsille parina jouluna lahjapaketit. Saatiin ruokakauppaan lahjakortteja. Sisarukseni ja vanhempani maksoivat yli 4000 € laskujani. Saatiin myös eri avustuspaketteja.”* Saadun taloudellisen tuen määrä ja toistuvuus kertovat sekä avuntarpeen kokonaisvaltaisuudesta että toteutuneista mahdollisuuksista hakea ja saada tukea.

Aineiston vastausten perusteella vaikuttaa siltä, että ylivelkaantuneiden lapsiperheiden saama taloudellinen tuki on monesti peräisin perheen läheisiltä, seurakunnilta tai hyväntekeväisyysjärjestöiltä. Esimerkiksi eräs vastaaja painotti, että *”ainut apu on ollut läheisten osallistuminen esim. lasten vaatetukseen”* ja toinen *”vain äidin rahallisesta auttamisesta on ollut apua”*. Vastaavasti moni vanhempi kertoi saaneensa taloudellista tukea seurakunnan diakoniatyön kautta tai joltakin muulta nimeämättömältä järjestöltä. Mielenkiintoisesti taloudellisen tuen saamiseen näyttää myös liittyvän perheen taloudellisen tilanteen eskaloituminen, kuten vastaajat ohessa kuvaavat: *”Diakonista saatu ruoka-apua ja sukulaisilta rahallista apua akuuteimpiin tilanteisiin.”* ja *”Äidiltä rahallinen apu hätätilanteessa.”* Vastaukset viestivät yhtäältä taloudellisen tuen akuutista tarpeesta sekä toisaalta antavat ymmärtää, että kynnyks taloudellisen tuen hakemiseen tai saamiseen voi olla suuri.

Läheisten ja hyväntekeväisyysjärjestöjen keskeinen rooli taloudellisen tuen antajana sekä taloudellisen tuen keskittyminen ihmisarvoisen elämän kannalta välttämättömien perustarvikkeiden hankkimiseen herättävät kysymyksiä toimeentuloturvan riittävydestä ja saavutettavuudesta. Aiemman tutkimuksen mukaan suomalaisen hyvinvointivaltion heikkeneminen ja sen myötä sosiaaliturvaan kohdistuneet kavennukset ovat saaneet aikaan tilanteen, jossa perusturva ei välttämättä riitä takaamaan minimikulutuksen mukaista elintasoja (Majamaa & Rantala, 2020, s. 95, s. 97–98). Aineistossa ei ollut kovin montaa mainintaa toimeentulotuen tai sen eri muotojen roolista perheen velkatilanteessa. Onkin aiheellista pohtia, ovatko ylivelkaantuneet henkilöt tietoisia saatavilla olevista, perusturvaa täydentävistä tuista kuten esimerkiksi ehkäisevästä toimeentulotuesta, joka on käytettävissä myös ylivelkaantumisen vaikutusten lieventämiseen (Peura-Kapanen ym., 2016, s. 35).

Vallitsevan taloudellisen toimintaympäristön ja käytettävissä olevien taloudellisten resurssien huomioiminen on tärkeää, koska ylivelkaantumisen selittäminen vaatii sekä taloudenhallintakykyä että tosiasiallisia mahdollisuuksia käyttää niitä (Majamaa & Rantala, 2020, s. 95; Zechner, 2019b, s. 16).

4.1.2 Tiedollinen tuki

Aineistosta nousi myös esiin ylivelkaantuneiden lapsiperheiden vanhempien saama tiedollinen tuki, joka tarkoittaa eri tahoilta saatua tietoa ja neuvontaa talouteen ja velkaan liittyvissä asioissa. Vastaavasti vanhemmat kertovat saaneensa apua itselleen oikean palvelun tai tukimuodon löytämiseen sekä erilaisten tukihakemusten täyttämiseen. Aineiston pohjalta voidaan esittää, että tiedollisella tuella on merkittävä rooli niin arkisen rahankäytön ja taloudenhallinnan kuin velkojen järjestelyn ja kokonaistilanteen hahmottamisessa.

Aiempi tutkimuskirjallisuus osoittaa, että ylivelkaantumisen taustalla voi usein olla yksilön puutteellista taloudenhallintaa tai sen osaamattomuutta (Zechner, 2019a, s. 4). Aineiston vastaukset tukevat tätä näkemystä ainakin osittain, sillä moni vastaaja kertoi eri tahojen antaman talous- ja velkaneuvonnan auttaneen jäsentämään omaa tilannetta. Esimerkiksi eräs vastaaja koki tärkeäksi mahdollisuuden *“käydä toisen henkilön kanssa läpi omaa rahankäyttöä oikeasti. Hahmottaa budjettia.”* Toinen vastaaja kuvasi kuinka *“--Kädestä pitäen katsotaan laskut ja tehdään suunnitelma ja vähän potkitaan. Asioihin vaikea tarttua, kun on niin suossa.”* Talousongelmien monimutkaisuus ja niistä selviäminen voi alkaa tuntua ylivoimaiselta, jolloin tiedollisen tuen ja ammattiavun merkitys korostuu.

Varsinaisen velan järjestelyyn liittyvää tiedollista tukea vastaajat kertoivat saaneensa pääasiallisesti kuntien tarjoamasta talous- ja velkaneuvonnasta. Parhaimmassa tapauksessa asioiden läpikäyminen yhdessä ammattilaisen kanssa vakauttaa perheen taloudellisen tilanteen ja katkaisee ylivelkaantumisen kierteen, kuten vastaaja ohessa kuvaa: *“Velkaneuvoja auttoi puolison velkajärjestelyyn, joten hänellä on nyt raha-asiat kunnossa ns. puhtaat paperit.”* Useissa tiedollista tukea käsittelevissä vastauksissa ilmeni, että perheen velkatilannetta helpottava apukeino kuten lainojen yhdistäminen, maksuajan pidentäminen, maksuvapaa tai erilaiset maksu- ja velkajärjestelyt ovat toteutuneet talous- ja velkaneuvonnan kautta.

Lisäksi vastaajat kertoivat saaneensa apua oikean palvelun kuten talous- ja velkaneuvonnan löytämisessä sekä tukihakemusten täyttämässä. Ajantasaisen tiedon saaminen eri palvelu- ja tukivaihtoehdoista on ensiarvoisen tärkeää, koska se voi mahdollistaa sekä taloudellisen tuen saamisen että velkatilanteen ratkaisemisen. Muutama kyselytutkimukseen vastannut vanhempi mainitsi myös saaneensa apua oikeudellisiin kysymyksiin kuten esimerkiksi perintätoimiston laittomien perintöjen riitauttamiseen sekä yleisesti omien oikeuksien selvittämiseen. Juridinen apu on tärkeää esimerkiksi maksujärjestelyistä neuvoteltaessa, koska tällöin talous- ja velkaneuvoja voi selkeyttää sekä velkaantuneen että velkojan oikeuksia ja velvollisuuksia. Selkeän maksujärjestelyn ja maksusuunnitelman avulla velallinen voi myös välttyä ylimääräisiltä viivästys- ja perintäkuluilta. (Talous- ja velkaneuvonta, 2021.)

4.1.3 Kohtaava vuorovaikutus

Tutkimusaineistosta ilmeni, kuinka lapsiperheiden vanhemmat ovat kaivanneet talousahdingossaan kohtaavaa vuorovaikutusta. Vastaajat kuvailivat monin eri myönteisin käsittein, sanoin sekä lyhyin esimerkein auttavan kohtaamisen tekijöitä sekä ammatillisen suhdeperustaisen työskentelyn edellytyksiä. Aineistossa tämä näyttäytyi esimerkiksi mainintana hyväksynnästä, ymmärryksestä, tasavertaisuudesta, läsnäolosta, keskustelusta, puhumisesta, kuuntelusta, rohkaisusta ja mahdollisuudesta ilmaista tunteita kuten itkeä. Vastaajat vaikuttivat korostavan yhtä tai muutamaa merkityksellistä vuorovaikutustekijää, joka on vastannut heidän psykososiaalisen tuen tarpeeseensa. Alla jäsennetään tarkemmin hyväksynnän, läsnäolon ja ymmärryksen sekä rohkaisun merkitystä vastaajien hyvinvoinnille kuormittavassa tilanteessa.

Aineistossa hyväksytyksi tulemisen kokemus voi ilmentää häpeän tai leimatuksi tulemisen tunteiden kaivattua vastavoimaa. Tutkimuksista tiedetään, että ylivelkaantumiseen voi liittyä häpeän ja leimatuksi tulemisen tunteita, jotka saattavat estää asiasta keskustelua tai avun hakemista (Rantala & Tarkkala, 2010, s. 25). Häpeän kokemuksen ytimestä saattaa löytyä kokemuksia huonommuudesta: eräs vastaaja toivoi erityisesti sitä, ettei häntä tuomittaisi tai pidettäsi muita huonompana. Vastaajien edellä mainitut tarpeet voivat kieliä kaipuusta ja tarpeesta tulla kunnioitetuksi ja arvostetuksi kaikkine puolineen. Hyväksynnän prosessissa tunnustetaan toisen ihmisyyttä ja hänet otetaan osaksi yhteisöä. Yhteisön jäsenyys taas

mahdollistaa yhteisyyden muihin ja laajentaa sosiaalisen tuen saamisen mahdollisuuksia. (Törrönen, 2016, s. 53–54.)

Eräs vastaaja ilmaisi läsnäolon olleen häntä auttanut tekijä. Toista aineiston vastaajaa oli koskettanut läheisten osoittama ymmärrys. Kolmas vastaaja kertoi erityisesti pankin ja perintäyhtiöiden antamasta ymmärryksestä. Kirjallisuudessa läsnäolo kuvataan määrittävän kokemusta kohtaamisen laadusta. Läsnäolo toimii väylänä tunteiden ilmaisulle ja niiden jakamiselle. Kun ihminen kokee tulleen kuulluksi ja ymmärretyksi sekä näkökulmansa jaetuksi, hän avautuu vastaanottamaan uutta tietoa. (Hänninen, 2004.) Asiakastyön kontekstissa ammattilaisen välittäminen näkyy erityisesti hänen tavassaan olla läsnä asiakkaalle. Välittäminen lujittaa ammattilaisen ja asiakkaan välistä suhdetta. Työntekijä ilmaisee välittämisessä haluaan auttaa ja osoittaa asiakkaalle kunnioitusta. (Särkelä, 2001, s. 38.) Kohtaamisessa virinneet myönteiset tunteet vahvistavat selviytymiskykyä ja resilienssiä sekä herättävät toivoa tulevasta (Joutsenniemi & Lipponen, 2015). Läsnä oleva kohtaaminen ja ymmärtäminen viestittävät asiakkaalle, että hän tulee kuulluksi ja nähdyksi eikä hänen tarvitse selviytyä velkavaikeuksista yksin (Viitasalo, 2019, s.12–13). Läheiset sekä pankin ja perintäyhtiön työntekijät olivat tavoittaneet lapsiperheiden vanhempien kokemusmaailman siten, että he olivat tulleet kuulluksi, ymmärretyksi ja kohdatuksi.

Vastaajat kertoivat toivon heräämisen merkityksestä. Eräs vastaaja kuvasi, kuinka toisen ihmisen rohkaisu on auttanut näkemään ratkaisujensa sekä asioiden hoitamisensa olleen hienoa vaikeasta tilanteesta huolimatta. Rohkaisun tarve kertoo siitä, että talousvaikeuksien kuormittamalla ihmisellä ei välttämättä ole uskoa oman toiminnan potentiaalın toteuttamiseen tai tulevaisuuden selviytymismahdollisuuksiinsa. Muiden antama rohkaisu on toiminut vastaajan tulevaisuususkon virittäjänä ja rationaalisen toimijuuden vahvistajana. Tutkimuksista tiedetään lisäksi, että toivon tunne tukee vaikeissa tilanteissa, orientoi tulevaisuuteen ja kannustaa suunnitelmien tekemiseen (Snyder, Rand & Sigmon, 2017). Rohkaisussa on onnistuttu tarjoamaan vastaajalle uusi myönteinen näkökulma, joka on virittänyt uskoa tulevaan.

Lapsiperheiden vanhemmat kuvasivat aineistossa itselleen merkityksellistä kohtaavaa vuorovaikutusta, joka on vastannut heidän avun ja tuen tarpeisiinsa. Aineiston pohjalta piirtyy laajempi kuva vuorovaikutustekijöistä, joista voi tunnistaa kirjallisuudessa esitellyn auttavan kohtaamisen ulottuvuuksia. Kohtaavan vuorovaikutuksen voiman ja sen eri

osatekijöiden ymmärtäminen on keskeinen osa ylivelkaantuneiden lapsiperheiden mielenterveyden, terveyden ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemista.

4.1.4 Sosiaalinen tuki

Lapsiperheiden vanhemmat kertoivat saaneensa tukea puolisolta, perheeltä, ystäviltä, vertaisilta sekä julkisen ja kolmannen sektorin työntekijöiltä kuten seurakunnan diakoniatyöntekijältä. Talous- ja velkaneuvojat sekä Takuusäätiö olivat myös tehneet vastaajiin myönteisen vaikutuksen. Lisäksi pankki ja perintätoimisto yksityissektorin edustajina mainittiin. Lapsiperheiden vanhemmat saivat sosiaalista tukea niin arkisissa kuin ammatillisissa kohtaamisissa.

Aineistossa toistui maininnat läheisten antamasta tuesta. Moni vastaaja viittasi perheen antamaan sosiaaliseen tukeen. Eräs vastaaja kertoi puolison ja perheen tuen olleen kaikkein suurin taloudellisesti kuormittavassa tilanteessa. Usea vastaaja korosti myös ystävien tarjoaman tuen merkitystä. Kirjallisuuden perusteella tiedetään sosiaalisen tuen perustan liittyvän yksilön rakastetuksi, arvostetuksi ja tunnustetuksi tulemisen kokemukseen sekä kuulumisen tunteeseen tukea antavaan sosiaaliseen verkostoon (Wills, 1991). Sosiaalisen tuen muodoista erityisesti läheisverkoston tarjoama emotionaalinen tuki vaikutti aineiston pohjalta korostuvan. Esimerkiksi perheen antama tuki vaikutti luontevalta ja välittömältä tavalta saada arjen vuorovaikutustilanteissa emotionaalista tukea. Toisaalta talousahdinko saattaa vaikuttaa perheen sisäisiin sosiaalisiin suhteisiin rasittamalla perheenjäsenten keskinäisiä suhteita ja heikentämällä vanhemmuuden laatua (Leinonen, 2004). Ehkä juuri siksi vastaajat etsivät itselleen myös ammatillista apua.

Vastaajat viittasivat aineistossa ammatilliseen tukeen. Ammatillisella tuella tarkoitetaan tässä yhteydessä terapeutista keskustelutukea. Vastaajat ilmaisivat saaneensa apua esimerkiksi depressiohoitajalta, parisuhdeterapeutilta tai Peli poikki -ohjelmasta. Seuraavat aineistonäytteet jäsentävät ammatillisen tuen merkitystä vastaajille:

“Velkaneuvojan apu on ollut erittäin tärkeää. Samoin depressiohoitajan. Ystävät ja sukulaiset eivät voi täysin ymmärtää sitä tuskaa ja häpeää, jota talousvaikeudet tuottavat perheelle.”

“Taloudellisten asioiden keskustelusta yhdessä pariterapeutin kanssa. Keskenämme keskustelu kotona ei onnistu täysin erilaisten näkemysten vuoksi. Pariterapeutti rauhoittanut keskustelua ja pyritti etsimään ratkaisuja tilanteeseen”.

Aineistonäytteistä heijastuu velkaongelmien kuormittava vaikutus perhe- ja läheissuhteisiin. Edellisessä aineistonäytteessä tuskan ja häpeän määrä ylikuormitti vastaajaa, eikä hän ollut kokenut läheisten voivan jakaa hänen kokemusmaailmaansa sellaisenaan. Velkaneuvojan ja depressiohoitajan tarjoama ammatillinen tuki oli vastannut syvemmin hänen tuen tarpeisiinsa ja mahdollistanut ymmärretyksi tulemisen kokemuksen sekä emotionaalisen tuen saamisen. Jälkimmäisestä aineistonäytteestä taas ilmenee talousvaikeuksien vaikutus parisuhteen laatuun. Velkaongelmat olivat luoneet kitkaa parisuhteeseen, eikä keskustelu asiasta kotona onnistunut. Perheen ulkopuolinen parisuhdeterapeutti kykeni tarjoamaan tiedollista ja emotionaalista tukea, joka oli luonut vastaajan parisuhteeseen vakautta ja mahdollisuuksia ratkaista asioita. Parisuhdeterapeutin antama sosiaalinen tuki toimi lisäksi yhteyden avaajana vastaajan tärkeimpään sosiaalisen tuen lähteeseen. Velkaongelmia ratkaistaessa onkin tärkeää huomata, ettei velkaongelmista kärsitä useinkaan yksin, vaan sillä on heijastusvaikutuksia perhe- ja läheissuhteisiin.

Aineistossa mainittiin lisäksi usein vertaistuki. Vertaistuen merkitystä perusteltiin esimerkiksi sillä, kuinka se auttoi vastaajaa ymmärtämään, ettei hän ole yksin tilanteessa ja muillakin on vastaavanlaisia ongelmia. Vertaistuki yhdisti vastaajan muihin samanlaisia vaikeuksia kokeneisiin. Aineistossa toistui sosiaalisen median tarjoama vertaistuki. Erityisesti Facebookissa toimiva velallisten tukiryhmä sai runsaasti mainintoja. Lapsiperheiden vanhemmat kertoivat vertaistukiryhmän esimerkiksi tarjonnan keinoja veloista selviytymiseen sekä antaneen hyviä neuvoja harmia aiheuttaneiden perintäyhtiöiden kanssa toimimiseen. Eräs vastaaja koki, että velallisten Facebook-ryhmä on ollut ainoa paikka, josta hän on kokenut saaneensa aidosti hyötyä ja tietoa. Eräs vastaaja vertasi sosiaalisen median vertaistukiryhmästä ja velkaneuvojalta saamaansa tietotukea. Hänen johtopäätöksensä oli, että talousneuvojalla oli vanhentunutta ja väärää tietoa, eikä talousneuvoja siksi ollut kyennyt auttamaan vastaajaa lainkaan. Vertaistukiryhmän tarjoama oikea ja ajankohtainen tieto näyttäytyi tällöin vastaajalle hyödyllisempänä.

Aineiston perusteella vertaistuessa korostui sosiaalisen tuen muodoista tietotuki. Vastaajat saivat apua vertaisryhmän tarjoamasta resurssien ja selviytymiskeinojen jäsentämisestä. Sosiaalisen median vertaistuki koettiin erityisen hyödyllisenä. Aineistossa emotionaalinen

tuki saadaan ensisijaisesti perheeltä ja läheisiltä sekä muulta merkitykselliseltä sosiaaliselta verkostolta tai ammattilaisilta. Ammattilaisten antaman emotionaalisen ja tietotuen rooli oli erityisen merkityksellistä silloin, kun velkaongelmat katkaisivat yhteyden perheenjäsenten väliltä tai loivat etäisyyttä läheissuhteisiin. Ammattilaisilta saatu tietotuki mahdollisti ratkaisujen etsimistä.

Ylivelkaantuneiden lapsiperheiden ahdinkotilanteessa sosiaalisen tuen tarve on aineiston pohjalta kiistatonta. Tutkimusten perusteella tiedetään hoivaavien ihmissuhteiden, osallisuuden, rakastetuksi ja arvostetuksi tulemisen kokemuksen sekä tukea antaviin sosiaalisiin ryhmiin osallistumisen vahvistavan mielenterveyttä ja terveyttä. Hedelmällisimmillään sosiaaliset suhteet voivat toimia tunteiden säätelyn tukena vaikeina aikoina. (Taylor, 2011, s. 208.) Ylivelkaantuneiden lapsiperheiden tukemisessa tulee ymmärtää perheen psykososiaalisen tuen tarpeita syvemmin, tarjottavan sosiaalisen tuen lähteitä ja muotoja sekä niiden merkitystä perheen hyvinvoinnille, jotta heidän tuen tarpeisiinsa kyettäisiin vastaamaan yksilön ja yhteiskunnan tasolla riittäväällä tavalla.

4.2 Ylivelkaantuneiden vanhempien kuvauksia siitä, millaista tukea olisi kaivattu

Vanhemmat toivat vastauksissaan esille erilaisia näkemyksiä ja kokemuksia siitä, millaista apua tai tukea he olisivat kaivanneet. Analyysin tuloksena muodostimme neljä teemaa siitä, mitkä asiat nousivat vastauksissa toistuvasti esille ja palvelivat tämän käytäntötutkimuksen tarkoituksia. Nämä teemat ovat taloudellisen toimintakyvyn tuen puute, haasteet ylivelkaantuneiden perheiden taloudellisessa toimintaympäristössä, tarve tulla kohdatuksi ja talousongelmiin liittyvän häpeän vähentäminen. Esittelemme nyt tarkemmin kyseiset teemat.

4.2.1 Taloudellisen toimintakyvyn tuen puute

Lukuisissa aineiston vastauksissa korostui tarve sille, että joku ulkopuolinen taho auttaisi ymmärtämään, kuinka paljon rahaa elämiseen kuluu. Vastaajien mukaan ulkopuolinen tuki auttaisi hahmottamaan sitä, minkälaisessa tasapainossa kotitalouden tulot ja menot ovat.

Vastaavan kaltaisten vastausten olemme tulkinneet ilmentävän sitä, että kyseisien vastaajien talousongelmien ratkaisemista hyödyttäisi taloudellisen toimintakyvyn tukeminen.

Taloudellinen toimintakyky sisältää ajatuksen tiedoista ja taidoista, joiden avulla on mahdollista hallita henkilökohtaista ja kotitalouden taloudenpitoa (Sherraden, 2010, s. 3). Ilman riittävää taloudellista toimintakykyä tai oikea-aikaista taloudellisen toimintakyvyn tukea kotitalouksien velkaongelmat voivat monimutkaistua. Oikea-aikaisuus ilmeni aineistossa kuvauksissa, joissa vastaajat kertoivat kaivanneensa apua velkaongelmiensa alkuvaiheessa. Riittävän taloudellisen toimintakyvyn puute ilmeni vastauksessa, jossa vastaaja kuvaa, kuinka hän ei tiennyt kehen tai mihin voisi olla yhteydessä siinä vaiheessa, kun ongelmat laskujen maksamisen kanssa alkoivat. Vastauksista käy ilmi, kuinka neuvottomuus hankaloittaa velkaongelmien ratkaisemista.

Ihmisten taloudellisen toimintakyvyn tarkastelun osalta aineistosta kävi ilmi, kuinka tunteet myötävaikuttavat ihmisten toimintaan velkaongelmien ratkaisemiseksi. Moni koki velkaongelmien ratkaisemisen monimutkaiseksi ongelmien vyyhdiksi, josta selviäminen ei onnistuisi omin voimin. Usea vastaaja ilmaisi sen, että haluaisi yksinkertaisempia ja oikeudenmukaisemmilta tuntuvia vaihtoehtoja henkilökohtaisten velkaongelmiensa ratkaisemiseksi. Eräs vastaaja toivoi saavansa yksinkertaisen rautalankaversioon, jonka avulla hän kykenisi ymmärtämään, millä tavoin hän voisi ratkaista velkaongelmansa. Tulkintamme mukaan velkaongelmien selvittämistä tukee tietojen ja taitojen ohella tunne siitä, että velkaongelmat ovat ylipäättänsä ratkaistavissa.

Kotitalouksien velkaongelmat voivat ainakin osittain selittyä sillä, että ihmiset eivät tiedosta omia taloudellisia riskejään tai eivät välttämättä suunnittele talouttaan pitkällä tähtäimellä (Hiilamo, 2018, s. 77). Toisaalta useampi vastaaja muistutti siitä, että yksittäiset epäonniset sattumukset voivat aiheuttaa merkittäviä taloudellisia haasteita. Esimerkiksi asuinkelvottoman asuintalon ostaminen voi synnyttää vaikeita ja pitkäkestoisia taloudellisia ongelmia.

4.2.2 Haasteet ylivelkaantuneiden perheiden taloudellisessa toimintaympäristössä

Vanhempien edellytykset selvitä velkojen takaisinmaksusta ja arjen perustarpeiden tyydyttämisestä ovat yhteydessä siihen, minkälaisessa taloudellisessa toimintaympäristössä

perheet toimivat. Vanhemmat voivat vaikuttaa tiettyihin arjen kulutusratkaisuihin, mutta heidän talouttaan määrittävät myös lukuisat heistä riippumattomat tekijät. Kuten Heikki Hiilamo (2018, s. 67) toteaa, erilaiset tekijät taloudellisessa toimintaympäristössä voivat aiheuttaa ylivelkaantumista. Tätä taloudellisen toimintaympäristön muutosta kuvataan vastauksessa, jossa kerrottiin, kuinka taksiuudistus aiheutti muutoksia toisen vanhemman tuloihin taksikuskina. Kyseisen perheen kohdalla taksiuudistuksen myötä toisen vanhemman oli tehtävä pidempiä työpäiviä, jotta perheen tulotaso säilyisi samana verrattuna taksiuudistusta edeltävään taloudelliseen tilanteeseen.

Työmarkkinoiden muutosten rinnalla usea vastaaja kertoi, kuinka avioero, uusioperheen muodostaminen ja yksinhuoltajuus heijastuivat negatiivisesti perheen talouteen. Moni vastaaja koki ongelmaksi sen, että eri perhemuotojen moninaisuutta ei välttämättä tunnisteta julkisen vallan toimesta. Esimerkiksi uusperheelliset toivoivat sitä, että vuoroviikoittain kotiaan vaihtavan nuoren toinen etäkoti huomioitaisiin jollain tavalla tukien muodossa. Uusperheellisten tilannetta kiteytettiin aineistossa seuraavanlaisesti: *“Uusperheet unohdetaan aina. Kaksi vanhempaa elättää kahta perhettä, mutta tukimuodot eivät huomioi sitä.”* Toisen vastaajan mukaan taas yhteiskunta tuki häntä lastensa päivähoitomaksuissa paremmin yksinhuoltajana kuin uusperheellisenä, jolloin päivähoitomaksujen tasot määriteltiin uudelleen. Toisaalta moni yksinhuoltaja koki raskaaksi sen, jos eron toinen osapuoli ei osallistunut yhteisen lapsen elatukseen.

Lukuisat vastaajat nostivat myös esille ongelmat epäoikeudenmukaisena koetussa ulosottojärjestelmässä. Moni vastaaja kuvasi ulosottoon liittyviä epäinhimillisyyksiä, jotka vaikeuttavat arjessa pärjäämistä. Ulosottojärjestelmän epäinhimillisyyttä liitetään vastauksissa järjestelmän kustannuksiin, koska korot ja muut kulut pahimmassa tapauksessa kasvattivat velkaa, vaikka velkaa pyrki lyhentämään töissä käymällä. Ulosottoon liittyvää tulevaisuuden näköalattomuutta kuvasi vastaaja, joka totesi olevansa loppuelämänsä ulosotossa, mikä ei kannustanut työn tekemiseen. Lukuisat vastaajat halusivat ratkaista velkaongelmansa ja maksaa takaisin velkansa, mutta tulkintamme mukaan ulosottojärjestelmän rankaisevuus nähtiin ongelmana, johon toivottiin muutosta.

Moni vastaaja toi vastauksissaan esille halukkuuttaan hoitaa velkansa, mutta samalla he kokivat velallisten taloudellisen toimintaympäristön lannistavana tai epäoikeudenmukaisena. Käytännössä tämä ilmeni esimerkiksi rikkoutuneiden kodinkoneiden uusimisen tai auton välttämättömien korjaustöiden hoitamisen aiheuttavina merkittävinä taloudellisina haasteina

ulosoton tai toimeentulotuen piirissä oleville. Aineistosta kävi myös ilmi, kuinka perheiden talousongelmien taustalla voi olla yksittäiset taloudelliset virheratkaisut tai aiempi päihderiippuvuus. Lukuisissa vastauksissa huoltajat toivat esille huolensa siitä, kuinka heidän taloudelliset ongelmansa heijastuisivat negatiivisesti heidän lastensa hyvinvointiin. Kuvattujen pelkojen taustalla on ajatus siitä, että talousongelmien aiheuttamaa stressiä on vaikea piilottaa lapsilta.

4.2.3 Tarve tulla kohdatuksi

Aineiston vastauksista nousi vahvasti esille se, että ylivelkaantuneilla ja maksuvaikeuksia kokeneilla vanhemmilla on tarve tulla kohdatuksi. Useat vastaajat kuvasivat kaivanneensa jonkinlaista keskusteluapua ammattilaisen kanssa, jotta talousongelmien aiheuttamia ajatuksia ja tilannetta olisi mahdollista käsitellä. Monet vastaajat olisivat kaivanneet henkilökohtaista keskusteluapua, mutta myös molemmille vanhemmille suunnatun keskusteluavun tarve nousee esille. Joissain vastauksissa nousi esille toive ilmaisesta psykoterapiasta, jotta varallisuus ei olisi esteenä keskusteluavun saannille.

Monet vastaajat kuvasivat kaivanneensa rinnalleen ylipäätään ulkopuolista ihmistä, joka valaisi toivoa paremmasta tulevaisuudesta ja kulkisi rinnalla vaikeassa tilanteessa. Eräs vastaaja kertoi kaivanneensa säännöllistä kuulumisten kysymistä, joka olisi voinut auttaa pahimpina aikoina eteenpäin ja luoda uskoa siihen, että yhteiskunta kannattelee. Myös aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että talousongelmien ratkaiseminen on usein pitkäkestoinen prosessi, jossa korostuu työntekijän ja palvelunkäyttäjän välinen kohtaaminen ja vuorovaikutus. Tässä vuorovaikutuksessa on tärkeää luoda uskoa siihen, että talousongelmiin löytyy ratkaisuja. (Viitasalo, 2021, s. 223.)

Monet vastaajat kuvasivat kaivanneensa kohtaamisilta juuri aitoa läsnäoloa, kuuntelua ja sitä, että ihminen saisi itse sanoittaa mitä on tapahtunut. Monilla vastaajalla oli myös toiveena se, että heihin suhtauduttaisiin empaattisesti ja ymmärtäväisesti riippumatta heidän tilanteestaan. Eräs vastaaja kiteyttää tässä sen, millaista suhtaututumista heitä kohtaan toivottaisiin: *“Kuunteleminen on kaikista tärkeintä. Että ihminen kokee, että hän saa sanoittaa omat tunteuksensa. Ja sen jälkeen aletaan yhdessä miettiä, mitä korjausliikkeitä*

voidaan tehdä.” Myös monissa muissa vastauksissa nousi esille se, että vastaajat kaipasivat rinnalleen toisen ihmisen miettimään, miten tilanteessa on mahdollista edetä.

Lukuisissa vastauksissa korostui myös se, että ihmiset eivät välttämättä tienneet kehen ottaa yhteyttä tai mistä apua voisi saada omien talousongelmien ratkaisemiseksi. Vastaajat olisivat kaivanneet esimerkiksi matalan kynnyksen neuvontaa talousasioissa ja apua etuuksien hakemisen kanssa. Joskus apua saattoi löytyä jopa yllättävistä paikoista, kuten seuraava vastaaja kuvaa: *“Perintäyhtiöt eivät juuri neuvo. Ja laittavat samoja maksettuja maksuja perintään uudestaan. Ulosottomies on ollut yllättävän avulias ja ymmärtäväinen.”* Osa vastaajista kertoi yrittäneensä hakea apua tuloksetta, mutta vastauksissa korostuu myös se, että kaikki eivät välttämättä jaksa tai kykene hakemaan apua omatoimisesti. Tämän takia monet toivoivat, että joku ulkopuolinen ihminen selvittäisi juuri heidän tilannettaan kokonaisvaltaisesti sekä pidemmällä aikavälillä.

4.2.4 Talousongelmiin liittyvän häpeän vähentäminen

Lukuisissa aineiston vastauksissa nousi vahvasti esille omaan taloustilanteeseen liittyvät häpeän tunteet, sekä se, miten häpeä on vaikuttanut avun hakemiseen. Monissa vastauksissa kävi ilmi, että häpeä on hidastanut, vaikeuttanut tai jopa estänyt kokonaan avun hakemista omiin talousongelmiin. Myös aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että häpeä ja leimatuksi tulemisen pelko voivat olla esteenä sille, että talousongelmia kohtaava ihminen hakeutuisi avun piiriin (Rantala & Tarkkala, 2010, s. 25).

Tulkitsemme vastauksien perusteella, että vanhemmat kaipaisivat lisää keinoja siihen, että talousongelmiin liittyviä häpeän tunteita saataisiin vähennettyä ja ilmiötä normalisoitua yhteiskunnassa. Eräs vastaaja kuvasi tilannetta, jossa hän ei ole voinut häpeän takia hakea apua, koska asuu pienellä paikkakunnalla. Toinen vastaajaa taas kuvasi tarkasti miltä taholta olisi hakenut itselleen apua, mikäli häpeä ei määrittäisi avun hakemista niin paljon. Monet vastaajat kertoivat ylivelkaantumisen ja maksuvaikeuksien olevan edelleen tabu yhteiskunnassa ja siksi myös avun hakeminen on niin vaikeaa.

Monet vastaajat toivat esille, että he toivoisivat enemmän avointa puhetta talousasioista yhteiskunnassa ja sitä, että talousongelmista voitaisiin puhua ilman häpeää ja syyllisyyttä. Vastauksien perusteella ilmenee, että edes omalle perheelle tai alan ammattilaisille ei

välttämättä kehdata puhua täysin rehellisesti omasta taloustilanteesta, joka mutkistaa tilannetta entisestään. Eräs vastaaja toi myös ilmi, että olisi toivonut ammattilaisilta enemmän rohkaisua puhua täysin rehellisesti omista talousongelmistaan.

Jotkut vastaajat nostivat esiin huolen siitä, että heidän vanhemmuutensa määritellään velkaantumisen kautta. Eräs vastaaja toivoi, että ulosottokierteessä olevaa vanhempaa ei pidettäisi automaattisesti huonona vanhempana. Toinen vastaaja taas kehotti seuraavaa: *“Kohdelkaa meitä tasavertaisesti ja lämpimästi. Se antaa tunteen, että on ihmisarvoinen, vaikka on velkaantunut. Arvokkaana on myös helpompi olla lapsille tukena ja läsnä.”* Tulkitsemme vastausten perusteella talousongelmien aiheuttajavan monelle vanhemmalle syvää häpeää, joka voi vaikuttaa myös vanhemmuuteen sekä kokemukseen omasta ihmisarvosta muiden silmissä.

5 Yhteenveto

5.1 Johtopäätökset ja pohdinta

Tämän käytäntötutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa ylivelkaantuneiden ja maksuvaikeuksia kohdanneiden lapsiperheiden vanhempien kokemuksia heidän saamastaan tuesta sekä tuen tarpeista. Olemme tarkastelleet ylivelkaantuneiden lapsiperheiden vanhempien kuvauksia siitä, minkälaisesta tuesta heille on ollut hyötyä ja minkälaista tukea he olisivat toivoneet, mutta eivät saaneet. Käytäntötutkimuksemme on tehty yhteistyössä Mieli ry:n YLVA-hankkeen kanssa, jonka toimijat tulevat käyttämään tutkimuksessa tuotettua tietoa esimerkiksi kouluttamis-, kehittämis- ja vaikuttamistyöhön. Seuraavaksi esittelemme tutkimuksen keskeiset tulokset ja pohdimme, minkälaisia johtopäätöksiä niiden perusteella voi esittää.

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme käsitteli sitä, minkälaisesta tuesta ylivelkaantuneille lapsiperheille on ollut hyötyä. Tutkimusaineiston pohjalta muodostimme tämän kysymyksen kohdalla neljä teemaa, jotka olivat taloudellinen tuki, tiedollinen tuki, kohtaava vuorovaikutus sekä sosiaalinen tuki. Tutkimuksemme tulokset kertovat ylivelkaantuneiden lapsiperheiden saamasta moninaisesta taloudellisesta ja tiedollisesta tuesta. Yhtäältä tulokset tuovat esiin taloudellisen tuen keskeistä roolia aineellisten resurssien kuten ruoan ja vaatetuksen hankkimisessa, ja toisaalta ne ilmentävät velkojen järjestelyyn liittyvän

tiedollisen tuen tärkeyttä ylivelkaantumisen selättämisessä. Mielenkiintoisesti monessa vastauksessa ilmeni, että taloudellisen ja tiedollisen tuen eri muodot esiintyvät usein yhdessä, mikä voi kertoa ylivelkaantumiseen liittyvistä kokonaisvaltaisista talousvaikeuksista sekä toisaalta raha- ja velka-asioiden monimutkaisuudesta.

Vanhempien kuvaukset saadusta taloudellisesta tuesta herättävät kysymyksiä perusturvan riittävydestä, mikä on tuotu esiin myös aiemmissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Majamaa ja Rantala (2020, s. 95) esittävät sosiaaliturvan tason laskeneen osana laajempaa suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan heikkenemistä vuosina 2015–2019. Majamaa ja Rantala (2020, s.95-96) viittaavat tutkimuksessaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2019 tekemään arviointiraporttiin, jossa todetaan, että perusturvan mahdollistama tulotaso ei välttämättä riitä kattamaan kohtuullista minimikulutusta monissa eri elämäntilanteissa.

Vastaavasti rajoittamattomat kuluttajaluottomarkkinat, monien maksujärjestelyjen päällekkäisyys ja mahdolliset epäselvyydet lainojen tosiasiallisista kuluista voivat entisestään hankaloittaa ylivelkaantuneen henkilön kokonaistilanteen hahmottamista (Majamaa & Rantala, 2020, s. 95). On tärkeää huomata, että kulutusluottojen lisääntynyt tarjonta sekä erilaisten luottojen ja lainojen arkipäiväistyminen edellyttävät kuluttajilta yhä parempaa talousosaamista (Majamaa & Rantala, 2020, s. 94–95). Ylivelkaantuneiden lapsiperheiden kanssa työskentelevien viranomaistahojen onkin huolehdittava siitä, että työntekijöillä on riittävät ammatilliset valmiudet talousongelmien tunnistamiseen sekä ajantasaisen tiedon tarjoamiseen palvelunkäyttäjille (Peura-Kapanen ym., 2016, s. 64–65).

Lapsiperheiden vanhempien saamaa psykososiaalista tukea olemme tarkastelleet kohtaavan vuorovaikutuksen sekä sosiaalisen tuen kautta. Tutkimustuloksissa korostuu lapsiperheiden vanhempien tarve kohtaavaan vuorovaikutukseen. Kohdatuksi tuleminen jäsentyy tuloksissa eri vuorovaikutuksen osatekijöiden kautta: lapsiperheiden vanhemmat korostavat yhtä tai muutamaa keskeistä vuorovaikutustekijää, joka on vastannut heidän yksilölliseen psykososiaalisen tuen tarpeeseensa.

Tulosten perusteella hyväksyntä vaikuttaa edustavan ylivelkaantumiseen usein liittyvän häpeän, leimatuksi tulemisen ja huonommuuden kokemuksen vastavoimaa. Hyväksytyksi tulemisen kokemus näyttää kertovan vanhempien kaipuusta tulla arvostetuksi ja kunnioitetuksi sellaisena kuin on sekä tarpeesta tulla tunnustetuksi ihmisenä. Läsnaolo ja ymmärtäminen puolestaan ilmentävät kokemusta kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Vaikka

lapsiperheiden vanhemmat kertovat yksilöllisistä vuorovaikutustekijöistä, vaikuttavat ne yhdessä vastaavan myös kirjallisuuden kuvausta auttavan kohtaamisen ulottuvuuksista (ks. Särkelä, 2001). Tunnistamalla yksilöllisesti lapsiperheiden vanhempien tarpeita ja ymmärtämällä kohtaavan vuorovaikutuksen eri osatekijöitä, ylivelkaantuneiden lapsiperheiden psykososiaalisiin tuen tarpeisiin on mahdollista vastata taloudellista toimintakykyä ja kokonaisvaltaista hyvinvointia vahvistavalla tavalla.

Tulokset kertovat myös toivon merkityksestä ja rohkaisun voimasta. Ylivelkaantuneisuuden rasittamalla vanhemmalla ei välttämättä ole uskoa tulevaisuuden selviytymismahdollisuuksiinsa, oman toiminnan potentiaaliinsa tai toivoa paremmasta. Toisten antama rohkaisu voi toimia vaikeassa tilanteessa vanhemman toimijuuden vahvistajana sekä tulevaisuuden uskon virittäjänä. Tutkimusten perusteella tiedetään, että toivon tunne kannattelee vaikeissa tilanteissa sekä suuntaa katseen kohti tulevaisuutta ja suunnitelmia (Snyder, Rand & Sigmon, 2017). Lapsiperheiden tukemisessa toivon luominen on tärkeää. Tulosten mukaan rohkaisu voi toimia toivon virittämisen mekanismina, jolloin uusi myönteinen näkökulma voi herättää tulevaisuuden uskoa.

Tulosten perusteella sosiaalista tukea saadaan laajasti eri lähteistä kuten perheeltä, ystäviltä, muilta läheisiltä, vertaisilta sekä ammattilaisilta. Läheiset ovat merkittävä sosiaalisen tuen lähde ja sosiaalisen tuen muodoista erityisesti läheisverkoston tarjoama emotionaalinen tuki on keskeistä. Tämä on luontevaa, sillä läheissuhteet voivat parhaimmillaan toimia vaikeina aikoina tunteiden säätelyn tukena (Taylor, 2011, s. 208).

Tulosten mukaan ammattilaisten antaman emotionaalisen ja tietotuen rooli korostuu silloin, kun ylivelkaantuneisuus näyttää kuormittavan perhe- ja läheissuhteita. Velkaongelmien murtaessa yhteyttä perheenjäsenten välillä ammatillinen tuki voi toimia yhteyden ennallistajana tärkeimpään sosiaalisen tuen lähteeseen ja synnyttää ratkaisumahdollisuuksia. Lisäksi lapsiperheiden vanhemmat hyötyvät tulosten mukaan sosiaalisen median vertaistuen tarjoamasta tietotuesta kuten resurssien ja selviytymiskeinojen jäsentämisestä. Vertaistuen merkitys todentuu erityisesti siinä, kuinka se yhdistää ihmisiä toisiinsa. Vertaistuki auttoi vastaajia ymmärtämään, etteivät he ole yksin ja muutkin ovat kokeneet samanlaisia vaikeuksia.

Ylivelkaantuneiden lapsiperheiden sosiaalisen tuen tarve on tutkimustulosten mukaan kiistatonta. Sosiaalisen suhteiden erityinen merkitys on siinä, että hoivaavat ihmissuhteet,

osallisuus, rakastetuksi ja arvostetuksi tulemisen kokemus ja kuulumisen tunne voivat edistää mielenterveyttä ja terveyttä (Taylor, 2011, s. 208). Ylivelkaantuneiden lapsiperheiden tukemisessa on ymmärrettävä syvällisesti sosiaalisen tuen lähteitä, muotoja ja merkitystä perheiden hyvinvoinnille, jotta avun ja tuen tarpeisiin voitaisiin vastata soveltuvalla tavalla.

Toisen tutkimuskysymyksen avulla tarkastelimme, minkälaista tukea ylivelkaantuneet lapsiperheet olisivat kaivanneet, mutta eivät syystä tai toisesta saaneet. Aineiston perusteella hahmottelimme neljä teemaa: taloudellisen toimintakyvyn puute, haasteet ylivelkaantuneiden perheiden taloudellisessa toimintaympäristössä, tarve tulla kohdatuksi sekä talousongelmiin liittyvän häpeän vähentäminen. Tutkimustulosten valossa näyttää siltä, että ylivelkaantuneilla vanhemmilla on selkeä toive ulkopuolisen avun saamisesta erityisesti velan selvittämiseen ja oman taloudellisen tilanteen kartoittamiseen. Monissa kyselyn vastauksissa korostuu vanhempien kokemus siitä, että apua olisi tarvittu erityisesti taloudellisten ongelmien alkuvaiheessa, koska velkaantumisen eskaloituessa tilanne voi alkaa tuntua liian toivottomalta ja monimutkaiselta ratkaistavaksi. Vastajat kokevat konkreettisen tiedon ja avun saamisen ohella tärkeänä tunteen siitä, että velkaongelmat ovat ylipäättänsä selvitettävissä ja että heillä on mahdollisuus selviytyä vaikeasta tilanteesta.

Tutkimustulokset kertovat myös siitä, että vastaajat ovat kokeneet tilanteensa epäoikeudenmukaiseksi ja saatavilla olevat tukitoimet riittämättömiksi. Tämä on tärkeä havainto, sillä kokemus epäoikeudenmukaisesta kohtelusta saattaa heikentää yksilön valmiutta velkaongelmien hoitamiseen, mikäli niiden koetaan johtuvan itsensä ulkopuolisista tekijöistä. Esimerkkeinä kokemastaan epäoikeudenmukaisuudesta vanhemmat nostavat esiin ulosottojärjestelmän rankaisevuuden sekä sosiaaliturvajärjestelmän kyvyttömyyden huomioida erilaisten perhemuotojen moninaisia tuen tarpeita. Pohdittaessa kestäviä ratkaisuja lapsiperheiden ylivelkaantumisen kitkemiseksi on otettava huomioon rakenteellisten tekijöiden vaikutus asiaan, ja pyrittävä luomaan lasiperheiden taloudellista hyvinvointia tukevat ja edistävät yhteiskunnalliset olosuhteet.

Kotitalouksien ylivelkaantumisen huolestuttava kehityskulku on huomioitu esimerkiksi Sanna Marinin kauden hallitusohjelmassa, jonne on kirjattu useita ylivelkaantumisen hillitsemistä tavoittelevia toimia. Näitä toimia ovat muun muassa kansalaisten talousosaaminen vahvistaminen, positiivisen luottorekisterin ja sosiaalisen luototuksen valtakunnallinen käyttöönotto, maksuhäiriömerkintöjen kestoajan lyhennys, sekä talous- ja velkaneuvonnalle kohdistettu lisämääräraha, jolla pyritään edistämään palvelun

saavutettavuutta. (Majamaa & Rantala, 2020, s. 102–103.) Tulevaisuudessa on kiinnostavaa nähdä, miten nämä poliittiset toimet tulevat vaikuttamaan ylivelkaantumiskehitykseen.

Raha-asioihin ja velkaan liittyvän tuen ohella ylivelkaantuneet vanhemmat tuovat esiin täyttymättä jääneitä psykososiaalisen tuen tarpeita. Psykososiaalisen tuen katsomme olevan yhteydessä siihen, että taloudellisessa ahdingossa oleva henkilö haluaa kohdata toisen ihmisen, joka voi tukea häntä ja valaa uskoa tulevaan. Kohtaamisessa voi olla kyse myös arkisemmasta nähdäksi ja kuulluksi tulemisesta kuten esimerkiksi kuulumisten kysymisestä, eikä niinkään asiantuntijalähtöisestä ohjauksesta tai neuvonnasta. Vastaavasti taloussosiaalityötä tutkinut Katri Viitasalo (2019, s. 12) korostaa kohtaamisen ja psykososiaalisen tuen tärkeyttä palvelunkäyttäjän ja (sosiaali)työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa, koska se voi osaltaan vahvistaa palvelunkäyttäjän taloudellista toimintakykyä.

Lisäksi tutkimustulokset kertovat vanhempien kokemasta ylivelkaantumiseen liittyvästä häpeästä ja toiveesta sen vähentämiseen yhteiskunnallisella tasolla. Kuten aiempikin tutkimus osoittaa, koettu häpeä voi olla niin voimakasta, että se estää ihmistä hakeutumasta avun piiriin tai keskustelemasta asiasta läheisten kanssa (Rantala & Tarkkala, 2010, s. 25). Aineistossamme ylivelkaantuneiden vanhempien kokema häpeä liittyy koettuun huonommuuden tunteeseen, sillä ylivelkaantuminen saatetaan yhdistää ihmisenä tai vanhempana epäonnistumiseen. Talousvaikeuksien ja koetun häpeän välinen yhteys voi liittyä Suomessa vallitsevaan yksin pärjäämisen kulttuuriin, mikä nostaa avun hakemisen kynnystä (Rantala & Tarkkala, 2008, s. 9). Työskentelyssä ylivelkaantuneiden lapsiperheiden vanhempien kanssa tulisikin normalisoida ylivelkaantumista ilmiönä ja välittää viestiä siitä, että erilaiset talousongelmat ovat hyvin yleisiä. Käymällä avointa keskustelua rahasta, rohkaisemalla puhumaan sekä antamalla ihmiselle tilaa kertoa omasta tilanteesta, ylivelkaantumiseen liittyvä häpeää voisi olla mahdollista vähentää.

Käytäntötutkimuksemme keskeisten tulosten pohjalta esitämme, että ylivelkaantuneiden lapsiperheiden tuen tarpeet ovat moninaisia, ja erilaisia tuen muotoja tarvitaan usein yhtäaikaisesti. Ylivelkaantuneiden lapsiperheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten tulee huomioida ylivelkaantumisen kokonaisvaltaiset vaikutukset perheen taloudelliseen ja psykososiaaliseen hyvinvointiin, arjen toimivuuteen sekä kykyyn selviytyä velkataakasta. Näiden tekijöiden ohella on tärkeää hahmottaa lapsiperheiden yksilöllisiä elämäntilanteita ja pyrkiä löytämään perheen tarpeita parhaiten palvelevia ratkaisuja.

Tutkimustulokset antavat ymmärtää, että ylivelkaantuneiden lapsiperheiden vanhemmat ovat kokeneet oikeanlaisen avun löytämisen osittain vaikeaksi. Katsomme tämän johtuvan yhtäältä palvelujärjestelmän sirpaleisuudesta ja ajantasaisen tiedon puutteesta, ja toisaalta erilaisten psykososiaalisten tekijöiden vaikutuksesta. Uusia palveluratkaisuja kehiteltäessä olisi tärkeää tähdätä siihen, että palvelut ovat tasapuolisesti saatavilla velkakehityksen eri vaiheissa. Toistaiseksi palveluiden haasteena on ollut niiden vaihteleva saatavuus sekä niin asiakkaiden kuin ammattilaisten keskuudessa vallitsevat epäselvyydet siitä, mistä kutakin palvelua voi saada (Peura-Kapanen ym., 2016, s. 51).

Palvelujärjestelmän toimivuuteen ja tiedonkulkuun liittyvien haasteiden ohella uskomme, että myös psykososiaalisilla tekijöillä voi olla suuri vaikutus siihen, miten ihmiset hakevat ja saavat apua. Kuten olemme edellä tuoneet esiin, ylivelkaantumiseen liittyy usein häpeän tunteita sekä pelkoa leimatuksi tulemisesta, eivätkä kohtaamiset auttavien tahojen kanssa aina pysty näitä tuntemuksia lieventämään. Katsommekin, että avainasemassa ylivelkaantumiskehityksen hidastamiseksi on velkaantuneiden ja talousongelmia kokevien ihmisten avoin ja arvostava kohtaaminen. Ylivelkaantuneiden kanssa työskentelevien ammattilaisten on luotava oikeanlaiset sosiaaliset puitteet ja annettava ihmisille tilaa kertoa omasta tilanteestaan. Toisaalta ammattilaisten on myös hyvä kysyä suoraan rahaan, talouteen ja velkaan liittyvistä asioista, sillä asioiden ottaminen puheeksi voi olla velkaantuneelle itselleen hyvin vaikeaa (Rantala & Tarkkala, 2010, s. 25). Vähentämällä ylivelkaantumiseen liittyvää häpeää avun hakemisen kynnys voi madaltua, ja velkaantuneiden voi olla helpompaa hakeutua avun piiriin jo velkakehityksen alkuvaiheessa.

5.2 Tutkimuksen hyödynnettävyys, rajoitukset ja jatkotutkimusideat

Tutkimustuloksia on mahdollista hyödyntää usealla eri tavalla. YLVA-hanke aikoo hyödyntää vanhemmille suunnatun kyselyn tuloksia esimerkiksi ammattilaisten ja mielenterveyttä tukevien taitojen vahvistamisessa koulutusten ja tapahtumien avulla. Yhteistyön tavoitteena on tuottaa tutkimusmateriaalia, jonka avulla Mieli ry:n voi osallistua julkiseen keskusteluun ylivelkaantuneiden perheiden tuen tarpeista ja harjoittaa poliittista vaikuttamistyötä. Kyselytuloksia viestimällä voidaan lisätä päättäjien ja ammattilaisten ymmärrystä ylivelkaantumisen vaikutuksista koko perheeseen ja mielen hyvinvointiin, sekä

lisätä tietoisuutta ylivelkaantuneiden perheiden arjesta. Tutkimustulokset voivat siis tarjota arvokasta tietoa työyhteisölle.

Sosiaalityön käytäntötutkimuksen vaikutukset voidaan nähdä myös kahdenlaisina. Tutkimus voi vaikuttaa paikallisesti siinä ympäristössä, jossa tutkimus tapahtuu ja tuoda toimijoille uusia toimintatapoja tai johtaa muutokseen. Toisaalta käytäntötutkimus pyrkii myös tiedon kumuloitumiseen, tiivistämiseen ja teorisointiin, jolloin se on yleistettävämpää ja sen vaikutukset ovat laajemmat. (Saurama, 2016, s. 78.) Tutkimuksen tuloksia on siten mahdollista hyödyntää kenties myös laajemmin sosiaalityössä, etenkin perheiden parissa tehtävässä taloussosiaalityössä.

Lisätäksemme käytäntötutkimuksen läpinäkyvyyttä ja luotettavuutta haluamme tuoda esiin tutkimukseen liittyviä rajoitteita. Käytettävissämme olleet resurssit kuten aika ja henkiset voimavarat ovat osaltaan rajoittaneet sitä, millä laajuudella käytäntötutkimusta on voitu tehdä. Kaikkea kiinnostavaa ei ole ollut mahdollista sisällyttää työhön, ja olemme joutuneet jättämään osan alkuperäisestä aineistosta käsittelemättä omana osionaan. Vastaavasti on huomioitava, että käytäntötutkimuksen tulokset ovat meidän tulkintaamme ja analyysiamme, eikä niiden perusteella voi esittää yleistäviä tai yksiselitteisiä kuvauksia ylivelkaantuneiden lapsiperheiden avun ja tuen tarpeista. Haluammekin korostaa, että ylivelkaantuneet lapsiperheet ovat heterogeeninen ihmisryhmä erilaisine elämäntilanteineen, toiveineen ja tarpeineen.

Valmiin aineiston käyttö on myös asettanut joitakin rajoituksia tutkimukselle. Esimerkiksi se, minkälaisia asioita ja millä tavalla näitä asioita on kyselylomakkeella kysytty, on määrittänyt sitä, mitä tutkimuksen puitteissa on ollut mahdollista ja mielekästä tutkia. Koska emme ole osallistuneet aineiston keruuseen tai kyselylomakkeen laatimiseen, on vaikea arvioida, miten ne ovat vaikuttaneet tutkimusprosessin muihin vaiheisiin ja siten lopulliseen tutkimusraporttiin. Toisaalta valmiin aineiston käyttäminen on vapauttanut voimavarojamme tutkimuksen muiden osien tekoon ja siten edesauttanut tutkimusprosessin etenemistä. Voisi myös ajatella niin, että aineiston saaminen yhteistyökumppaneilta vahvistaa tämän työn käytäntötutkimuksellista luonnetta: tutkimuksemme vastaa suoraan käytännöstä nouseviin tiedon tarpeisiin ja on meidän sekä työyhteisön toimijoiden tiiviin yhteistyön tulos.

Suomessa kotitalouksien ylivelkaantumisen kasvuun 2000-luvulla on reagoitu erilaisilla poliittisilla toimilla sekä lisäämällä tutkimusta ylivelkaantumisen syistä ja seurauksista

(Majamaa & Rantala, 2020, Peura-Kapanen ym., 2016). Aiempi tutkimus on myös tunnistanut niin sanottuja riskiryhmiä, jotka ovat korostuneessa vaarassa ajautua ylivelkaantumisen kierteeseen (Rantala & Tarkkala, 2010; Peura-Kapanen ym., 2016). Tämän käytäntötutkimuksen puitteissa olemme kuitenkin huomanneet, että lapsiperheiden ylivelkaantumista ilmiönä tai ylivelkaantuneita lapsiperheitä erillisenä viiteryhmänä ei ole juurikaan tutkittu Suomessa. Jotta lapsiperheiden velkaongelmiin voidaan reagoida riittävän varhaisessa vaiheessa ja välttää tilanteen kärjistymistä, on tärkeää saada enemmän ajantasaista tietoa lapsiperheiden ylivelkaantumisesta ja siihen liittyvistä tekijöistä.

Jatkotutkimusta ajatellen tarvitsemme lisää niin määrällistä kuin laadullista perustutkimusta lapsiperheiden ylivelkaantumisesta. On tärkeää selvittää, miksi ja miten lapsiperheen maksuvaikkeudet äityvät ylivelkaantumiseksi, ja minkälaisia tukitoimia ylivelkaantuneille lapsiperheille tulisi kohdentaa velkakehityksen eri vaiheissa. Ylivelkaantumista ennaltaehkäisevien toimien lisäksi on myös löydettävä ratkaisuja ylivelkaantumisen selättämiseen, mikä on Pohjoismaissa jäänyt vähemmälle huomiolle anglosaksisiin maihin verrattuna (Hiilamo, Luotonen & Hakovirta, 2022, s. 87). Vastaavasti on oleellista saada lisää tietoa korostuneessa ylivelkaantumisriskissä olevista viiteryhmistä kuten esimerkiksi yksinhuoltaja- ja maahanmuuttajataustaisista lapsiperheistä. Tutkimuksellista huomiota tulisi kiinnittää myös siihen, miten ylivelkaantuneita lapsiperheitä voidaan tavoittaa ja saada avun piiriin ennen kuin tilanne kriisiytyy äärimmilleen.

Lähteet

- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Allen, K., Blascovich, J. and Mendes, W.B. (2002) Cardiovascular Reactivity and the Presence of Pets, Friends, and Spouses: The Truth about Cats and Dogs. *Psychosomatic Medicine*, 64, 727–739.
- Austin, M. J. (2020). Identifying the conceptual foundations of practice research. Teoksessa L. Webber & M. Webber (toim.), *The Routledge Handbook of Social Work Practice Research* (s. 15–32). Taylor & Francis Group. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.4324/9780429199486>
- Berger, L. M., & Houle, J. N. (2016). Parental debt and children’s socioemotional well-being. *Pediatrics*, 137(2). Doi10.1542/peds.2015-3059
- Birkenmaier, J., Maynard, B., & Kim, Y. (2022). Interventions Designed to Improve Financial Capability: A Systematic Review. *Research on Social Work Practice*, 32(6), 651–677. <https://doi.org/10.1177/10497315221080127>
- Blomgren, J., Maunula, N., & Hiilamo, H. (2014). Sairastuttaako velka? 15 vuoden seurantatutkimus pitkäaikaisesti ylivelkaantuneista. *Yhteiskuntapolitiikka* 79(3), 245–263. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014061126415>
- Dew, J. (2011). The Association Between Consumer Debt and the Likelihood of Divorce. *Journal of Family and Economic Issues* 32 (4), 554–565. doi: <https://doi.org/10.1007/s10834-011-9274-z>
- Fitch, C., Hamilton, S., Bassett, P. & Davey, R. (2011). The relationship between personal debt and mental health: a systematic review. *Mental health review journal* 16(4), 153–166.
- Fondeville, N. Özdemir, E. & Ward, T. (2010). Research note 4/2010. Over-indebtedness: New evidence from the EU-SILC special module. *European Commission Research Note 4*. Social Situation Observatory – Income distribution and living conditions
- French, D. & McKillop D. (2017). The Impact of Debt and Financial Stress on Health in Northern Irish Households. *Journal of European social policy* 27(5), 458–473.
- Gallagher, M. W., & Lopez, S. J. (2017). *The Oxford handbook of hope*. Oxford University Press. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1093/oxfordhb/9780199399314.001.0001>
- Gates, L. Koza, J., & Akabas, S. H. (2017). Social Work’s Response to Poverty: From Benefits Dependence to Economic Self-Sufficiency. *Journal of Social Work Education*, 53(1), 99–117. <https://doi.org/10.1080/10437797.2016.1212752>
- Gathergood, J. (2012). Debt and Depression: Causal Links and Social Norm Effects. *The Economic Journal (London)*, 122(563), 1094–1114. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2012.02519.x>

- Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. (2012). *Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hiilamo, A., Luotonen, N., & Hakovirta, M. (2022). Suomalaisten lapsiperheiden ylivelkaantuneisuus maksuhäiriömerkintöjen valossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 87.
- Hiilamo, H. (2018). *Household Debt and Economic Crises*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Hiilamo, H. (2021). The legacy of economic recession in terms of over-indebtedness: A framework and review of the evidence. *Social Policy and Society*, 20 (1), 111-124. <https://doi.org/10.1017/S1474746420000354>
- Hodson, D. R. E. & Neilson, L. A. (2014). Credit Card Blues: The Middle Class and the Hidden Costs of Easy Credit. *Sociological Quarterly*, 55(2), 315–340. <https://doi.org/10.1111/tsq.12059>
- Hojman, D., Miranda Á. & Ruiz-Tagle, J. (2016). Debt Trajectories and Mental Health. *Social science & medicine* (1982)167: 54–62.
- Hänninen, K. (2004). *Kohtaamisen kokemuksia epävarmuuden näyttämöllä. Kokemuksellinen ensitieto vammaisen lapsen syntyessä*. Tutkimuksia 147. Helsinki: Stakes. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/78015/Tu147-KohtaamisenKokemuksia.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Joutsenniemi, K., & Lipponen, K. (2015). Resilienssi ja posttraumaattinen kasvu. *Suomen lääkärilehti*, 70(39), 2515-2519.
- Juhila, K. (2021). Teemoittelu. Teoksessa Vuori, J.(toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Haettu 25.10.2022 osoitteesta: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>
- Jäppinen, M. & Wrede-Jäntti, M. (2022). Tutkimusetiikka ja tutkimuslupa. Luentosarja Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksessa.
- Kallio, J. & Hakovirta, M. (2020). Johdanto: Huono-osaisuus ja köyhyys lapsiperheissä. Teoksessa J. Kallio & M. Hakovirta (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus* (s. 2–18). Tampere: Vastapaino.
- Karvonen, S., Mäntylä, E. & Salmi, M. (2016). Johdanto. Teoksessa S. Karvonen & M. Salmi (toim.), *Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla* (s. 6–12). Työpaperi 30/2016.
- Leinonen, J. (2004). *Families in struggle: child mental health and family well-being in Finland during the economic recession of the 1990s: The importance of parenting*. Helsinki: Stakes.
- Lindberg, M., Nygård, M., Nyqvist, F. & Hakovirta, M. (2020) Financial stress and subjective wellbeing among children – Evidence from Finland. *Child Indicators Research*, 14, 799–819.

- Majamaa, K. & Rantala, K. (2020). Katsaus viime vuosien ylivelkaantumiskehitykseen. Valtioneuvoston selvitys.
- Meltzer, H., Bebbington, P., Brugha, T., Farrell, M., & Jenkins, R. (2013). The relationship between personal debt and specific common mental disorders. *European Journal of Public Health*, 23(1), 108–113. <https://doi.org/10.1093/eurpub/cks021>
- Mieli ry. (15.9.2022). *Ylva-hanke tukee ylivelkaantuneiden perheiden mielenterveyttä ja vanhemmuutta*. <https://mieli.fi/mieli-ry/hankkeet/ylva-hanke>
- Mieli ry. (6.9.2021). *Mitä Mieli ry tekee?*. <https://mieli.fi/mieli-ry/toiminta/>
- Muttilainen, V. (2004). Sosiaalipolitiikkaa ylivelkaantuneille. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 49–63.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2017). Jokaiselle lapselle ja nuorelle mahdollisuus mieleiseen harrastukseen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja nro. 19.
- Peura-Kapanen, L., Aalto, K., Lehtinen, A. & Järvinen, R. (2016). Ylivelkaantumisen ehkäisyn ja hoidon tehostaminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja nro. 26.
- Purdam, K. & Prattley, J. (2021). Financial Debt amongst Older Women in the United Kingdom – Shame, Abuse and Resilience. *Ageing & Society* 41 (8), 1810–32. doi: <https://doi.org/10.1017/S0144686X2000001X>
- Rantala, K. & Tarkkala, H. (2008). *Kotitalouksien velkaongelmien nykytila ja kehitys*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Rantala, K., & Tarkkala, H. (2010). Luotosta luottoon: velkaongelmien dynamiikka ja uudet riskiryhmät yhteiskunnan markkinalogiikan peilinä. *Yhteiskuntapolitiikka* 75(1), 19–33.
- Rauhala, P-L., & Virokannas, E. (2011). Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa (toim.) A. Pehkonen & M. Väänänen-Fomin. *Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja*. (s. 235–256). PS-kustannus.
- Richardson, T., Elliott, P., Roberts, R. (2013). The relationship between personal unsecured debt and mental and physical health: a systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review* 33(8), 1148–1162. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.08.009>
- Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. (2006a). KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Haettu 14.10.2022 osoitteesta https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html
- Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. (2006b). KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Haettu 14.10.2022 osoitteesta https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_3.html

- Saari, J., Eskelinen, N. & Björklund, L. (2020) *Raskas perintö -ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa*. Tallinna. Gaudeamus. ‘
- Salmi, M. (2020). Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus. Lapsiperheiden köyhyys pitää yllä köyhyyden kierrettä. Teoksessa Hakovirta, M., & Kallio, J. (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus* (s. 19–38). Tampere: Vastapaino.
- Satka, M., Julkunen, I., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L., & Muurinen, H. (2016). Johdanto-Käytäntötutkimus tietona ja taitona. Teoksessa M. Satka, I. Julkunen, A. Kääriäinen, R. Poikela, L. Ylirukka & H. Muurinen (toim.), *Käytäntötutkimuksen taito* (s. 8-30). Helsinki: Heikki Waris-instituutti ja Mathilda Wrede institutet.
- Saurama, E. (2016). Sosiaalityön käytäntötutkimus ja pragmatismi. Teoksessa M. Satka, I. Julkunen, A. Kääriäinen, R. Poikela, L. Yliruka & H. Muurinen (toim.), *Käytäntötutkimuksen taito* (s. 78-98). Helsinki: Heikki Waris-instituutti ja Mathilda Wrede institutet.
- Sherraden, M. S. (2010). Financial capability: what is it, and how can it be created? https://openscholarship.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1643&context=csd_research
- Sherraden, M., Birkenmaier, J. & Collins, J. (2018) *Financial capability and asset building in vulnerable households: Theory and practice*. Oxford University Press.
- Sherraden, M., Birkenmaier, J., McClendon, G. & Rochelle, M. (2017). Financial capability and asset building in social work education: is it the "big piece missing"? *Journal of social work education* 53 (1), 132–148
- Snyder, C. R., Rand, K. L. & Sigmon, D. R. (2018). 'Hope Theory: A Member of the Positive Psychology Family', in Matthew W. Gallagher, and Shane J. Lopez (toim.), *The Oxford Handbook of Hope*, Oxford Library of Psychology, 27–44. doi: <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1093/oxfordhb/9780199399314.013.3>,
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (2022). Toimintasuunnitelma köyhyyden ja syrjäytymisen vähentämiseksi vuoteen 2030 mennessä. *Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja* 2022:15.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. (2022). Sosiaalinen luototus otetaan käyttöön kaikilla hyvinvointialueilla. Haettu osoitteesta <https://stm.fi/-/sosiaalinen-luototus-otetaan-kayttoon-kaikilla-hyvinvointialueilla>
- Stewart, K.: *The Family and Disadvantage*. Teoksessa Dean, H., & Platt, L. (toim.) (2016). *Social advantage and disadvantage*. Oxford University Press. 86–112.
- Stuart, P. (2016). Financial capability in early social work practice: lessons for today. *Social Work*, 61(4), 297–303. <https://doi.org/10.1093/sw/sww047>
- Sun, & Houle, J. N. (2020). Trajectories of Unsecured Debt across the Life Course and Mental Health at Midlife. *Society and Mental Health*, 10(1), 61–79. <https://doi.org/10.1177/2156869318816742>

Sweet, E., DuBois, L. Z., & Stanley, F. (2018). Embodied Neoliberalism: Epidemiology and the Lived Experience of Consumer Debt. *International Journal of Health Services*, 48(3), 495–511. <https://doi.org/10.1177/0020731418776580>

Sweet, E., Nandi, A., Adam, E. K., & McDade, T. W. (2013). The high price of debt: Household financial debt and its impact on mental and physical health. *Social Science & Medicine (1982)*, 91, 94–100. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2013.05.009>

Särkelä, A. (2001). *Välittäminen ammattina*. Tampere: Vastapaino.

Talous- ja velkaneuvonta. (2021). Neuvottele velkojen kanssa. Haettu osoitteesta https://oikeus.fi/talousjavelkaneuvonta/fi/index/pysaytavelkaantuminen/neuvottelevelkojankannssa_1.html#

Taylor, S. E. (2011). Social support: A review. In H. S. Friedman (Ed.), *The Oxford handbook of health psychology* (s. 189–214). Oxford University Press.

Ten Have, M., Tuithof, M., Van Dorsselaer, S., De Beurs, D., Jeronimus, B., De Jonge, P., & De Graaf, R. (2021). The Bidirectional Relationship Between Debts and Common Mental Disorders: Results of a longitudinal Population-Based Study. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 48(5), 810–820. <https://doi.org/10.1007/s10488-021-01131-9>

Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom: a survey of household resources and standards of living*. Penguin.

Tuomi, & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos.). Helsinki: Tammi.

Turunen, E., & Hiilamo, H. (2014). Health effects of indebtedness: a systematic review. *BMC public health*, 14(1), 1–8.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Törrönen, M. (2016). Vastavuoroisuuden yhteisöllinen luonne. Teoksessa M. Törrönen, K. Hänninen, P. Jouttimäki, T. Lehto-Lundén, P. Salovaara ja M. Veistilä (toim.), *Vastavuoroinen sosiaalityö* (s. 39-56). Gaudeamus.

Vehkalahti, K. (2019). Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. 1. painos. *Helsinki: Finn Lectura*.

Viitasalo, K. (2019). Mistä taloussosiaalityössä on kyse? Teoksessa M. Zechner, S. Karjalainen & Katri Viitasalo (toim.), *Avauksia taloussosiaalityöstä* (s. 8–15). Kokkola: Jyväskylän yliopisto Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.

Viitasalo, K. (2021). Taloudellisen kyvykkyyden vahvistaminen ja mekanismit sosiaalityössä. Teoksessa A-L Matthies, A-R Svenlin & K. Turtiainen (toim.) *Aikuissosiaalityö: tieto, käytäntö ja vaikuttavuus*. Helsinki: Gaudeamus

Wills, T. A. (1991). Social support and interpersonal relationships. Teoksessa M. S. Clark (toim.), *Prosocial behavior* (s. 265–289). Sage Publications Inc.

Zechner, M. (2019a). Olosuhteet vaikuttavat taloudelliseen toimintakykyyn. Teoksessa M. Zechner, S. Karjalainen & Katri Viitasalo (toim.), *Avauksia taloussosiaalityöstä* (s. 4–8). Kokkola: Jyväskylän yliopisto Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.

Zechner, M. (2019b). Sosiaalityöstä apua talouden hallintaan. Teoksessa M. Zechner, S. Karjalainen & Katri Viitasalo (toim.), *Avauksia taloussosiaalityöstä* (s. 16–23). Kokkola: Jyväskylän yliopisto Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.